

Dr. Gayer Gyuláné

**TARTÓSAN
MUNKANÉLKÜLIEK
VIZSGÁLATA
6 TELEPÜLÉSESEN**

Egy gondozóprogram elindítása

Budapest, 1995

Lektorálta: Kuti Éva
Szerkesztette: Török Tivadarné

Kiadja
a Nonprofit Vállalkozásokért
a Népjóléti Szférában Alapítvány
és
a Human-Agape Alapítvány

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
I. A TARTÓS MUNKANÉLKÜLISÉGRŐL	6
1. A tartós munkanélküliség terjedése, terjedelme	6
2. A tartós munkanélküliség globális probléma	7
3. A tartós munkanélküliség meghatározása	10
4. A tartós munkanélküliség külföldi és hazai kezelése	10
5. Képzés és foglalkoztatás	13
II. A VIZSGÁLAT	15
1. A vizsgálat helyének kiválasztása	15
2. A vizsgálat célja	16
3. A megkérdezettek életkori, családi és iskolázottsági jellemzői	18
4. A megkérdezettek lakóhelyi, lakásjellemzői	21
5. A megkérdezettek munkahelyi előélete	23
6. A megkérdezettek munkanélküliségének története	24
7. Takarékosági szokások, napi időtöltés, kapcsolatok	29
8. A megkérdezettek jövedelmi viszonyai	33
9. A 6 település néhány főbb jellemzője	36
III. A VÁLASZOLÓK EGYÉNI REFLEXIÓI	39
1. Az átélt, munkanélküliséggel kapcsolatos vélemények, érzelmi reagálások, beállítódások, közérzetre jellemző megjegyzések	39
2. Van-e „jó” oldala a munkanélküliségnek a megkérdezettek számára?	41
3. Fiatal pályakezdők véleményei	41
4. Idősebb korosztályokhoz tartozók észrevételei	43
5. Női szempontok és tapasztalatok	45
6. A mintában szereplő cigányok észrevételei	46
7. Képzetség, át- és továbbképzés	47
8. Betegek munka nélkül – a munkanélküliség betegítő hatásai és az alkoholizmus	52
9. Stratégiák – remények és vágyak	54

10. A család biztos támasz – villámhárító – a munkanélküliség lecsapódása a családokban	58
11. Hogyan gondolkoznak a munkahelyteremtésről a munkanélküliek?	60
12. Feketemunka – feketemunkáltatók	62
13. Helyi munkanélküli egyesületek véleménye (Dunaújváros, Hajdúböszörmény)	63
 V. A 6 HELYSZÍNEEN ELINDULÓ GONDOZÓMUNKA PROGRAMJÁNAK VÁZLATA	 65
A MINTÁRÓL	69
MELLÉKLET: kérdőív	70
SUMMARY	78

ELŐSZÓ

Két alapítvány (a Human-Agape és a Nonprofit Vállalkozásokért a Népjóléti Szférában) anyagi összefogásával készült el az a vizsgálat, melynek eredményeiről e tanulmányban adunk tájékoztatást.

Vállalkozásunkra az ösztönzött bennünket, hogy a munkanélküliség és azon belül a tartósan munka nélkül lévők gondjai arra hívták fel figyelmünket, hogy ma Magyarországon sem a szociálpolitika, sem a humán erőforrás megőrzése, de a széles értelemben vett megelőzés sem hagyhatja figyelmen kívül azokat a súlyos társadalmi hatásokat, melyeket a tartós munkanélküliség jelent.

Szeretnénk köszönetet mondani a munkanélküliek helyi egyesületei munkatársainak, akik segítettek a felvétel gyors és megbízható lebonyolításában. Ugyancsak köszönetünket fejezzük ki a Nonprofit Kutatócsoportnak szakmai tanácsaiért, segítségéért.

Budapest, 1995. augusztus

dr. Vízkelety Mariann
Human-Agape Alapítvány
elnöke

dr. Gayer Gyuláné
Nonprofit Vállalkozásokért
a Népjóléti Szférában
Alapítvány elnöke

I. A TARTÓS MUNKANÉLKÜLISÉGRŐL

1. A tartós munkanélküliség terjedése, terjedelme

A tartós munkanélküliség gyorsan növekvő jelenség. 1991-ben még csupán 21 000, 1992-ben 155 000, 1993-ban pedig 172 000 fő volt tartósan munka nélkül.

Egy 1994. évi vizsgálat* szakértői számításai szerint 167 600 fő a teljes sokaság 60,5%-ára tehető, a járadékfolyósítást kimerítettek közül tartósan munka nélkül lévők száma, illetve aránya. Tehát létszámuk ennél több, hiszen nem mindenki részesült járadékfolyósításban.

A tartós munkanélküliség nemcsak magyar sajátosság, hanem gyors növekedése figyelhető meg a többi közép-kelet-európai országban is, ahogyan erről Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz tanulmányukban (1995) tájékoztatnak.**

1. tábla

**Tartós munkanélküliség a Visegrádi Négyek országaiban
és a volt NDK területén
(ezer fő)**

	1991	1992	1993. I.	1993. II.
Cseh Köztársaság	9	20	38	38
Magyarország	21	92	155	172
Lengyelország	n.a.	949	1047	844
Szlovák Köztársaság	18	95	158	161
Volt NDK	247	499	390	545

* Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Országos Munkaügyi Központ, Budapest 1995. (11–13. oldal)

** Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz: Az akadályok elhárítása. Stratégiák a tartós munkanélküliek támogatására. Egy szakértői munkacsoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies, 1994. (F táblázat)

2. A tartós munkanélküliség globális probléma

A tartós munkanélküliség a fejlett piacgazdaságokban is növekvő probléma. A munkanélküliség egyéb tényezőkkel, így a szociálpolitikai rendszerek hiányosságaival és környezeti veszélyeztetettséggel társul. A világ számos területén folyó helyi háborúk, a terrorizmus, a helyi népvándorlások, az etnikai türelmetlenségek jelensége mind szükségessé teszik a globális kérdések együttlátását, mert közülük szinte semelyik sem oldható meg önmagában. A problémák globalizálódása figyelhető meg. A korszerű hírközlés, a világot behálózó informatikai láncok átjárható világ képét mutatják.

A fejlett országok polgárai és maguk az államok is egyetértenek többnyire azzal az elvvel, hogy minden ember születése, társadalmi tagsága révén jogot formálhat a társadalom eltartására, ha rászorul.

A munkanélküliség kérdése mint korunk kihívása jelenik meg. Mert mit is jelent az emberi társadalom perspektívái szempontjából, ha a keresőkorú népesség és köztük a pályakezdők jelentős része ki van és ki lesz rekesztve a munkából? Mindez súlyosan stigmatizáló tényezővé teszi a munkanélküliséget.

További felmerülő kérdés, hogy milyen hatással van egy társadalomra annak ténye, hogy a népesség közel kétharmadát kell eltartani vagy támogatni.

Az eltartotti létforma ilyen széles értelmezése esetén olyan fontos etikai elvek válnak kérdésessé, mint maga a munka és a munkával megszerezhető jövedelem. Bourdieu már a 70-es évek elején jelezte, hogy a „munka”, „szorgalom” és hasonló értékek megváltoznak modern korunkban. Igaz, hogy ő ezt a technikai fejlődés és nem a társadalmi változások következményeként írta le.

Mit értünk és mit érünk el ilyen széles körű támogatással és azzal, ha a tartós munkanélküliség létét elfogadjuk? Egy olyan társadalom víziója merül fel előttünk, ahol privilégiummá lesz a munka és a tömegek számára egy alacsony szintű eltartottsági lét a lehetséges jövő. Hogy nemzedékek számára lesz bekódolva, hogy öröklik szüleik munkanélküliségét, kizártságát a társadalom közös dolgaiból.

Milyen társadalmi értékek társíthatók egy ilyen világhoz, milyen embereket alakít ki, fognak-e ezek az emberek új dolgok iránt érdeklődni, milyen kasztok alakulnak így ki, megosztva a társadalmakat, milyen súlyos veszélyek láthatóak ebből előre és mutatkoznak-e előnyök egy ilyen gyakorlatból? Szükségszerű-e ezen az úton haladni? Léteznek-e új, más alternatívák?

Az Európai Közösség Tanácsának Fehér Könyve mintha e kérdésekre válaszul előszavában három tényezőt emel ki, mintegy a könyv vezérgondolatát. Ezek: Növekedés, Verseny, Foglalkoztatás.* A század végére 15 millió új munkahelyet kellene létrehozni az Európai Közösség tervei szerint.

Milyen szerepe lehet e növekedésben, versenyben és legfőképpen a foglalkoztatásban a multinacionális és a közép- és kistermelőknél, vállalkozóknak?

Elgondolkodtató, hogy a multik világában a legkorszerűbb technika és a múltat idéző kistermelés milyen sokféle összefüggésben lehet egymással egyidejűleg jelen egy-egy ország gazdaságában.

Ami a munkanélküliséget illeti, az feltehetően jóval magasabb lenne a fejlett piacgazdaságok országaiban is, ha nem lenne olyan széles a kistermelői réteg. Jelentősége e ténynek éppen a recessziók idején mutatkozik meg. A kormányok s a mögöttes tőkés érdekcsoportok is e rétegek létében való megtartását fontosnak tartják. (Lásd pl. az agrárgazdaság.) Ennek érdekében szubvenciókkal, védővámokkal stb. segítik e csoportokat.

A multik környezetében láthatóan megélnék az egyéni fogyasztáshoz jobban igazodó, a személyes ízlést kielégítő „kicsik”. Ők nyújtják a szélesebb választékot.

Jelentős a kisvállalkozók szerepe mint háttérpar, mint rugalmasan szélesíthető vagy szűkíthető bedolgozói kör.

A kicsik jelentősége az új, fejlődést jelentő ágazatok kialakulásában is jelentős. A komputeripar, a szilíciumvölgy példái, a „small is beautiful” újraértékelése bizonyítja, hogy jelentős energiák, szellemi potenciálok jelennek meg a kicsik körében.

Az új évezred kilátásai, a széles körben számítógépek mellett végezhető, közös munkahelyet nem igénylő foglalkoztatás megjelenése előrevetíti más foglalkoztatási szerkezetek, eltérő munkamódok kilátásait.

A szabad szellemi vállalkozó, a különféle kistermelő nem nyugdíjkorhatárig, hanem addig dolgozik, ameddig csak bír. E réteg növekedése a társadalombiztosítással kapcsolatban is új lehetőségeket vet fel.

A világ gazdaságai, társadalmi olyan mélyreható változásokon mennek át, amelyek eleve koncepcionálisan új megközelítéseket igényelnének. Az első és legfontosabb, hogy meg tudjuk-e fogalmazni releváns módon azokat a kérdéseket, amelyek új válaszokhoz, megoldási javaslatokhoz elvezetnek.

---

* Growth Competitiveness, Employment. The challenges and ways forward into the 21st century – WHITE PAPER – ECSC-EEC-EAEC, Brussel-Luxemburg 1993.-p. 151.

A fejlett Nyugat országai is merőben új módon kell közelítsenek, és nem csupán egy recesszió idején, az alkalmazott szociális-oktatási-egészségügyi-foglalkoztatási rendszereik felülvizsgálatához.

Erre készíti a kormányokat az is, hogy a gazdaságilag fejlett országokban az aktív és a lecsúszástól félt középrétegek egyre kevésbé hajlandók szolidárisak lenni és lemondani anyagi javaikról az egyre nagyobb tömegű társadalmi eltartásra szorulóknak érdekében (öreg, betegek, gyermekek, munkanélküliek). Még kevésbé vállalnak áldozatot tartósan az idegenek, menekültek stb. segítésére. A helyenként fellángoló idegenellenesség háttérben bizonyára nem csupán ideológiák, de súlyos gazdasági faktorok is szerepet játszanak. Ezek kezelésére az alkalmazott jelenlegi válaszok nem elégségesek.

A szociálpolitika, a védőháló, a létbiztonság igénye „politikacsináló” hatalommá lett és minden korábbinál fontosabb tényezővé vált. Választási ígérek témája a szociálpolitikai, az egészségügyi, az oktatási ellátások javítása. Ugyanakkor soha nem látszott ilyen világosan, mint napjainkban, hogy a politika, a hatalom nem tudja teljesíteni a szociális elvárásokat. A gazdaság szinte mindenütt túlterheltnak érzi magát az állami vállalások miatt. A well-fare szisztéma országaiban jelenleg a szakma képviselői csupán a csökkentések mértéke érdekében képesek utóvédharcokat folytatni. Új problémafelvetés, új látásmód igényét veti fel az Európai Közösség Fehér Könyve és All Gore amerikai szenátor könyve is, „A Föld a mérlegen”^{*} jelzi, hogy a foglalkoztatás és szociálpolitika megújítása mindenképpen elkerülhetetlen.

A termelés-fogyasztás összefüggésében minden csillogó látszat ellenére a legfejlettebb országok fogyasztói is igen kiszolgáltatottak, elsősorban az egyes fontos szükségleteket lefedő néhány multinacionális cégnek. A multik diktálják, hogy mit fogyassunk. Egymás közötti versenyük világtasztrófák erejével hathat számos ország gazdaságára, mindenekelőtt a foglalkoztatottságra.

Más aspektusból a fogyasztás jelentős volumenét teszik ki a közfogyasztások, közöttük a szociális fogyasztások. Sajátos tőkeérdekek fűződnek ehhez is.

Érdeke lehet-e a tőkének a tartós munkanélküliek növekvő aránya?

A munkanélküliség a szociális ellátásra szorulóknak számának növekedésével egyre nagyobb tömeg korlátozott fizetőképes fogyasztását jelenti. A fizetőképes fogyasztás bővülése tehát alapvető gazdasági érdeke a tőkének.

---

^{*} All Gore: A Föld a mérlegen. Föld Napja Alapítvány, Budapest, 1993.

3. A tartós munkanélküliség meghatározása

A tartós munkanélküliség meghatározására többféle lehetséges definíció létezik. Vannak országok, ahol 6 hónapnál, máshol 12 hónapnál hosszabb munkanélküliséget tekintenek tartósnak. Ez utóbbi az OECD által elfogadott álláspont.

A tartós munkanélküliség vizsgálatára Magyarországon két adatforrás használható általában: adminisztratív nyilvántartások (munkaügyi hivatalok) és lakossági felvételek.

A munkanélküliek számával a munkaügyi hivatalok regisztrációjából havi adatok állnak rendelkezésre. Teljes körűen a KSH reprezentatív lakossági munkaerő felméréséből negyedévenként készülnek becslések.*

4. A tartós munkanélküliség külföldi és hazai kezelése

A tartós munkanélküliség kezelésére kialakult külföldi módszerekről ad számot Stefano Scarpetta és Raimond Torres** az OECD országokra vonatkozóan. Ezek:

1. Állásközvetítő szolgálatok és álláskereső támogatás.
2. Képzés – és átképzés.
3. Foglalkoztatást támogató programok (pl. Jobstart Ausztráliában, Írországbán Employment Incentive stb.).
4. Ideiglenes szerződések.
5. Közmunka (a közmunkáról és elhelyezkedési támogatásról olyan tapasztalatok is leszűrődtek, hogy azok holtteher jellegűek részben, vagyis az így végeztetett munkákat támogatások nélkül is elvégezték volna).

Mennyire használhatók a munkanélküliségi kérdés megoldására az alkalmazott költséges eszközök, egyáltalán alkalmasak-e ezek a problémák megoldására? Érdekes választ ad e kérdésre az az elemzés, amelyet Lackó Mária: „A foglalkoztatási szubvenciók elmélete és a fejlett piacgazdaságok gyakorlata”*** című tanulmányában közread. Az e téren nagy tapasztalatokkal rendelkező tőkés országok gyakorlata ugyanis arra utal, hogy a költségek és az elérhető eredmények igen gyakran mutatnak aránytalanságot.

* Csaba Erika: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. KSH, 1995.

** Stefano Scarpetta – Raimond Torres, OECD-CCET, 1995.

*** Lackó Mária: A foglalkoztatási szubvenciók elmélete és a fejlett piacgazdaságok gyakorlata. Szociálpolitikai Értesítő, 1995/1.

A szerző ismertetése szerint a munkanélküliség elleni harc napjainkban leginkább követett három irányja:

- a munkaadói, illetve munkavállalói szervezetek intézményesített béralkuja,
- a munkanélküliségi segély folyósítási időtartamának lehetőség szerinti csökkentése, és
- az aktív munkapiaci eszközök, politikák kiterjedtebb alkalmazása.

A fejlett piacgazdaságokban – különösen a II. világháború óta – jelentős irodalom gyűlt össze, mely a munkanélküliséggel foglalkozik. Egyes szerzők a munkanélküliség megoldására a negatív jövedelemadó* tartják előnyösnek (Milton Friedman), Seymour Melman pedig hasznos munkát kíván biztosítani mindenkinek, mondván: A feltétlen elsőbrendűséget élvező követelmény: társadalmunknak hasznos munkáról kell gondoskodnia mindenki számára.**

A hazai alkalmazott módszerekről Bagó József*** tanulmánya ad összefoglalást:

1. Funkcionális analfabéta rétegek részére alapismeret-oktatás programja.
2. Álláskeresési technikák, munkaerőpiaci tréningek. A szerző beszámol arról, hogy ezek ütemesen fejlődtek, sok helyen jöttek létre Job-klubok stb.
3. A közhasznú munkát végzők esetében a munkanélküliség által erősebben hosszú ideje sújtott csoportok számára a közhasznú foglalkoztatás bérének akár 90%-a is odaítélhető.
4. A tartósan munkanélküliek munkába járásával kapcsolatos utazási költségek térítése.
5. A cigány munkanélküliség csökkentése érdekében elkészült a cigány szakemberek listája, amelynek alapján őket be lehet vonni helyi cigány-foglalkoztatási programok kialakításába.
6. A munkanélküliséggel kapcsolatban az európai tapasztalatok feldolgozása is elkészült.
7. A megváltozott munkaképességűek elhelyezkedését elősegítő vizsgálatok folytak a Népjóléti Minisztériummal és a területen működő ala-

---

* Robert Theobald: Az ember és a gép versenye. A műszaki haladás problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967. (321. oldal)

** Seymour Melman: Hasznos munkát mindenkinek. A műszaki haladás problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. (344. oldal)

*** Bagó József: Az állam és a nonprofit szervezetek együttműködése a munkanélküliség kezelésében. In: A nonprofit szektor Magyarországon. Nonprofit kutatások 3. (104. oldal.) – Bagó József: A tartós munkanélküliség enyhítését elősegítő programok Magyarországon. MűM. 1991.

pítványokkal, egyesületekkel a képzés, a foglalkoztatási lehetőségek feltételeiről.

8. A rehabilitációs alap terhére a pályázatokhoz előírt kötelező önrészt 30%-ról 20%-ra mérsékeltek. A foglalkoztatási alapból finanszírozott rehabilitációs célú, a megváltozott munkaképességűek munkateremtésére adott támogatásokat általában vissza nem térítendő forrásként ítélték oda.

2. tábla

A regisztrált munkanélküliek ellátási formái országosan*

Létszám	A támogatás formái						
	Nem részesült	Munkanélk. segély/jár.	Átm. járadék	Pályakez-dő segély	Szoc. tá-mogatás	Jövede-lempótló tám.	Összesen
Fő	69 913	167 255	24	24 827	125	220 600	482 744
Megoszlás %	14,5	34,6	0,0	5,1	0,2	45,6	100

Egy másik hazai kutató pedig a közhasznú foglalkoztatás tapasztalatait elemzi.

Frey Mária tanulmánya: a „Kutatási tapasztalatok a közhasznú foglalkoztatásról” részletesen elemzi az 1992–1993-as években szerzett tapasztalatokat és többek között megállapítja, hogy amennyiben a munkanélküli járadék folyósítását váltja fel a közhasznú foglalkoztatás, úgy annak költségei legalább 4/5-öd részben közvetlenül finanszírozhatók az elkerült munkanélküliség megtakarításából.

Tekintettel arra, hogy a támogatási formák között a jövedelempótló támogatás a tartós munkanélküliség növekedésével nagy súlyt képez, érdemes vizsgálni, milyen korosztályok veszik leginkább igénybe e támogatási formát.

3. tábla

Jövedelempótló támogatásban részesülők életkori csoportok szerint*

Életkori csoportok										
x-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-x	Óssz.
Százalék										
0,7	9,4	14,8	15,5	18,0	17,8	13,0	8,3	2,5	0,0	100

* Országos Munkaügyi Központ Munkaerőpiaci Információk 1995. június.

5. Képzés és foglalkoztatás

Mind a szakirodalom, mind pedig a gyakorlati tapasztalatok felvetik az iskolai képzés és a foglalkoztatási igények egymástól való eltérését. Az át- és továbbképzés tekintetében a gyakorlatban az eltérések gyorsabban és nagy feszültségekkel jelentkeznek.

Az oktatás-képzés mint rendszer működésének problémáit vizsgálta a 60-as években Philip H. Coombs.* Megállapításai máig időtállóak sok tekintetben. „...Az oktatási rendszerek általában nem képesek a munkaerőt olyan számban és szakmai megoszlásban előllátani, ahogy azt az optimális fejlődés megkívánja. ... Az is elég, vagy legalábbis nagy lépést jelent előre, ha legalább a legfőbb pontokat megjelöljük, ahol az oktatás és a gazdasági élet nagyon eltér egymástól, vagy valószínűleg el fog térni a jövőben. Amit így megállapítottunk, az gyakorlati alapul szolgálhat az oktatási rendszer átalakításához, annak érdekében, hogy a jövőben növeljük hozzájárulását az országos fejlődéshez.”

Mikor és milyen irányban indul meg majd a fejlődés, teszik fel a kérdést a munkára várók és a munkájukat féltők egyaránt.

Mire képezzük az ifjúságot? És mire képezzük a munkanélküliként induló „pályakezdőket”, valamint a középkorosztályokat? Az át- és továbbképzés szinte csak tapogat. Azon kívül, hogy köztudott, miszerint a nyelvoktatás és a számítástechnika mindenkinek hasznos, egzisztenciát nyújtó ígéret-höz az át- és a továbbképzés megfelelő alapokkal nemigen rendelkezik. Felvethető az is, hogy mennyire képes befolyásolni az állam a maga döntéseivel a tényleges jövőbeni irányokat egyáltalán, és mennyiben alakul ez ki majd az egyes vállalkozók döntései során.

Bagó József tanulmánya** körülbelül megfogalmazza azt, ami mai tudásunk szintjén mondható.

„A munkaerőpiaci adatok azt mutatják, hogy amíg a nyugdíjasok, illetve az eltartottak száma nő, a foglalkoztatottak száma folyamatosan csökken. Magyarországon 1994 végén mintegy 4 millió fő foglalkoztatottat tartottak nyilván. Ez a korábbi évhez képest 2%-os csökkenést jelent. A létszámleépítési bejelentésekből arra következtethetünk, hogy a munkaerő-kereslet további csökkenésével kell számolnunk. ... A magyarországi iparpolitikai előrejelzések és a nemzetközi iparpolitikai elemzések alapján meg lehet jelölni néhány kiemelt területet, ahol a fejlesztések prioritást élveznek, s ennek nyilvánvalóan munkaerőpiaci következményei is vannak. Ilyen kiemelt

* Philip H. Coombs: Az oktatás világválsága. Tankönyvkiadó, 1971. (79–80. oldal)

** Munkaügyi Szemle 1995. szept.: A munkaerő-piac hatása a pályakezdők elhelyezkedésére.

területek például az informatika, távközlés, környezetvédelem, gyártástechnológia, mikroelektronika, minőségellenőrzés, stb.”

A munkaerő-állomány egészségi, képzettségi, kulturális és mentális állapotán nagyban múlik a jövő gazdasági eredményessége. Ez nem új felismerés. Az emberi tőkébe történő beruházás kérdésével évtizedek óta foglalkoznak és bizonyítják, hogy az egyik legdöntőbb tényezője a gazdasági fejlődésnek.*

Az átalakulás folyamata mindenki számára hosszú és terhes. De különösen az a munkanélkülieknek, akik dolgozni szeretnének, és ha most nincs munka, legalább tudnánk segíteni őket abban, hogy felkészüljenek a gazdaság megélénkülésekor rájuk váró lehetőségekre, illetve feltételekre, hogy addig képesek legyenek megőrizni fizikai és lelki erőforrásaikat és ne tegye őket tönkre a hosszú és nélkülözésekkel terhes munkanélküliség.

Alapítványunk feltételezte, hogy a privatizáció, az „államtalanítás” menetében a társadalomban, a gazdaságban lejátszódó folyamatok szükségessé teszik a harmadik szektor megerősítését a foglalkoztatási ágazatban is. Így lehetővé válnak kezdeményezések a III. szektorban is a munkanélküliség mérséklése érdekében.

---

* A gazdasági növekedés feltételei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. Theodore W. Schultz: Uo.: Beruházás az emberi tőkébe (322. o.); Harry G. Shaffer: Uo. (352. o.); T. Balogh és P. P. Streeten: Uo.: Tudatlanságunk koefficiense (364. o.).

II. A VIZSGÁLAT

1. A vizsgálat helyének kiválasztása

A tartósan munkanélküliek vizsgálatát azokon a településeken (Baja, Gyöngyös, Dunaújváros, Hajdúböszörmény, Kunszentmiklós, Miskolc) kezdtük el, amelyeken a helyi munkanélküli egyesületekkel alapítványunknak már évek óta munkakapcsolata van.

E munkakapcsolat úgy kezdődött, hogy alapítványunk a nonprofit gazdasági működésre felkészítő bentlakásos tanfolyamot rendezett a munkanélküli egyesületek vezetői számára. Majd projekt-előkészítő és projekt-megvalósító munkával folytatódott az együttműködés. Alapítványunk „tutor”-programjának lényegét képezte a folyamatos szakértői segítségnyújtás, konzultáció, tanácsadás és a folyamat monitorozása. Alapítványunk szerény erőforrásai dacára a 6 településen gazdasági tevékenységeket kezdeményezett. Így Hajdúböszörményben kistermelők mezőgazdasági termelvényeinek piacra juttatásában, nyugdíjasok tüzelőjének házhoz szállításában stb. vettek részt, az alapítványtól kapott teherautóval, billenős pótkocsival. Baján vegyipari javítószolgáltatáshoz, Gyöngyösön takarítóbrigád működéséhez, Miskolcon és Dunaújvárosban számítógépes könyvelési programok kisvállalkozók számára történő vállalásához, Kunszentmiklóson faipari szolgáltató tevékenységhez nyújtottunk segítséget.

A vizsgálat egymástól eltérő jellegű, de egyaránt magas munkanélküliségi rátájú településeket érintett.

Számunkra a vizsgálati helyszín kiválasztásánál az volt a fő szempont, hogy ismerjük a helyi egyesületi vezetőket. Ők a hazai nagy munkanélküliség berobbanásától kezdve az egyesületet létrehozták, szervezték, irányították, tehát többnyire személyesen is ismerik azokat, akik 1995-re a tartósan munkanélküliek helyi táborát alkotják. Ebből következően az egyéni problémák helyes megítélését éppúgy segítette e tényező, mint ahogyan biztosította a megkérdezettek nagyobb bizalmát és a vizsgálat alapján elkezdődő program feltételét.

A vizsgálat az előbbiekből következően nem reprezentatív jellegű, hanem szondaszerű feltáró munka, a tartós munkanélküliség körülményeinek behatóbb ismeretéhez segít bennünket.

2. A vizsgálat célja

A vizsgálattal célunk az volt, hogy megalapozzuk a folyamatos gondozómunkát.

1995-re a munkanélküliek nagyobb hányada tartósan munkanélküli. Érdekükben személy szerinti figyelemmel eddig kevés történt, ezért úgy véljük, ilyen kísérleti programokra szükség van. Arra a kérdésre, hogy miből álljon egy olyan folyamatos gondozó tevékenység, amelyet a munkanélküli egyesületek segítségével alapítványunk vállalhat, annak alapján lehet válaszolni, hogy mit tekintünk fő célnak.

Egész gondozómunkánk fókuszában az áll, hogy aki egészségi állapota, kora, szándékai szerint képes dolgozni, az a munkaerőpiacra történő visszatéréshez kapjon az állapotához igazodó programok útján támogatást.

Azokat viszont, akik koruk, egészségi állapotuk (mentális és szomatikus) miatt nem készíthetők fel a munkaerőpiacra való visszatérésre, segítsük a szociális ellátások körében a lehető legkedvezőbb megoldáshoz. Ez nem jelenti azt, hogy számukra a munka világában semmi keresnivalót sem lehet kínálni. Nyilvánvalóan azonban, hogy a két csoport lehetőségei és ezért a rájuk vonatkozó stratégia is eltérő kell legyen.

A tartós munkanélkülieknek van olyan csoportja, amely nem képes és nem is kíván dolgozni; velük ha van feladat, az inkább szociális és kulturális természetű.

Alapítványunk e kísérlet során a munkanélküli egyesületekkel együttműködve a helyi tartósan munkanélküliek különböző csoportjainak helyzetét, igényeit figyelembe vevő, változatos programokból összeálló megoldásokat kíván működtetni. Mindezt lehetőleg olcsón, a helyi erők hasznosításával, a meglévő képzési és egyéb megoldások, intézmények, szociális ellátó rendszer stb. bevonásával.

Egy-egy személy vagy család esetén valamennyi helyi, az ügyben érintett szervezet tegye meg azt, amit az ügyben tehet, hogy az a lehető legkedvezőbb megoldást jelentse. Így szét lehet választani a fiatalabb és középkorosztályok munkaerőpiacra való visszatérését segítő tevékenységet és az erre vonatkozó programokat azoktól, amelyek a másik csoport (idősebbek, betegek stb.) számára ajánlhatók.

Programunkat nemcsak olcsón és lehetőleg helyi szinten kívánjuk megvalósítani, de azt az elvet is képviselni szeretnénk, hogy az egyének személyes aktivitása és a programhoz való önkéntes csatlakozása biztosított legyen. Az együttműködés partnerkapcsolatot jelent és semmiféle kirekesztő elv abban nem kaphat teret. Végül valódi eredményekhez kell segíteni a program során a résztvevőket. Lehet, hogy ez nem mindig teljes állás, de

ha részmunkát és részegzisztenciát jelent is egyesek számára, úgy az is több, mint a teljesen destruáló semmittevés.

Az alapítványunk által kezdeményezett munka nyilvánvalóan nagyon fontos, ugyanis a jövőbeni magyar munkaerő-állomány nem elhanyagolható részét képezik a mai tartósan munkanélküliek. Nagyon bonyolult képzési, önerő-megőrző konkrét tevékenységeket megvalósító programok komplex együttesét kell tehát megvalósítani. E programról a IV. fejezetben adunk részletesebb tájékoztatást. A munkához nagy szükségünk lesz a munkaügyi helyi és országos szervek támogatására.

E vázlatosan bemutatott, de így is beláthatóan bonyolult munka aligha képzelhető el távoli hivatalokból irányítottan. A szociális munka egykori gyakorlatában jól ismert, mint a szociális munka munkaformája: a settlement,* vagy a community work. Mindkettő lényeges erénye, eredményességének záloga és olcsósága abban van, hogy a segítők és a segítettek egy településen élnek. Nem csupán az íróasztal két oldalánál ülve ügyintézés közben találkoznak, hanem az egyesületben, a boltban, a piacon, az orvosnál stb. A munkanélküli egyesületi vezetők felkészíthetők erre a feladatra.

A helyi munkanélküli egyesületek számára is beláthatóan ígéretes a részvétel a munkaprogramban. Az eddigi, főként a közvetítésre koncentrált munkájukban időszerű lenne hangsúlyt váltani az egyre nagyobb tömeget kitevő tartós munkanélküliek érdekeinek megfelelően. A közvetítenivaló hely száma ugyanis nem nő attól, hogy mára már a munkaügyi szervezeten kívül számos egyesület, alapítvány, egyházi szervezet szintén foglalkozik közvetítéssel.

A civil szervezetek közül kétségkívül a munkanélküli egyesületek állnak legközelebb, mondhatnánk testközelben a tartósan munkanélküliekhez. Megélt élettapasztalataik segítik őket a munkanélküliekkel kapcsolatos empátiás magatartás megvalósításában. Programunkat az ő szakmai felkészítésükkel kezdjük.

A program részletes kidolgozásához fel kívánjuk használni e vizsgálat tapasztalatait. Tehát felmérésünk nem öncélú vállalkozás volt, hanem része egy további, egyéni problémákat is megoldani segítő programnak.

A foglalkoztatási célú gondozómunkára nincs kiépült állami apparátus. Ha lenne, úgy az bizonyára nagyon költséges és bizonytalan hatékonyságú lenne. Maga a „gondozás” esetünkben azt jelenti, hogy a helyi tartósan munkanélküliek különböző csoportjait helyzetüknek megfelelő ajánlatokkal segítjük ahhoz, hogy egyéni életük rendeződjön.

---

* Dr. Gayer Gyuláné (szerk.): Nonprofit vállalkozásokkal a munkanélküliség ellen. Budapest, 1993. (210–225. oldal)

Ennek megfelelően gazdasági programokat is szervezni kell, amelyekben az aktív részvétel lehetősége megvalósul és megszünteti az addigi tevékenységhiányt, és azonnal valami bevételt is jelent a munkában való részvétel.

Tanulási és átképzési csatornákhöz kell juttatni továbbá sokakat, amelyek számukra adekvát megoldásokat kínálnak és amelyekkel valóban munkához juthatnak.

Érdeemes lenne az ellátó rendszerben az aktív elemek között kiépíteni a ma hiányzó „félutas” programokat. Mi ilyenekben is gondolkodunk. A félutasság esetünkben azt jelentené, hogy félúton lennének a munkaerőpiac és az elégtelen szociális ellátás tétlensége között. Ha ezt a lehetőséget nem tudjuk megteremteni számukra, úgy csupán a feketegazdaságban találhatnak közülük egyesek munkát. A tétlenség elsorvasztja erőiket, kiesnek a világból és hosszabb idő után elvesztik alkalmazkodóképességüket a reális világ követelményeihez. Fiatalabb korosztályok esetében ez a jövő eltartottjainak számát gyarapítja.

3. A megkérdezettek életkori, családi és iskolázottsági jellemzői

A vizsgálat során a válaszolók 48%-a (218 fő) férfi, 52%-a (240 fő) nő volt. A válaszadók összetétele 10 éves korcsoportbontásban a következő:

4. tábla

A válaszolók életkori csoportjai

Korcsoport	Létszám	Százalékban
x-19	33	7,2
20-29	112	24,5
30-39	130	28,3
40-49	157	34,3
50-59	26	5,7
Összesen	458	100,0

A részletesebb öt éves korcsoportbontás a 40-44 éves korcsoport kiemelkedő jelenlétét mutatja a mintában. Összességében a 30-49 év közöttiek teszik ki a válaszolók 63%-át.

5. tábla

A regisztrált munkanélküliek életkori megoszlása országosan

	Életkori csoportok				
	x-20	21-35	36-50	51-60	Össz.
Fő	51 369	193 477	192 426	45 401	364 673
%	10,6	40,1	39,9	9,4	100

A számításnál figyelmen kívül hagytuk a mindössze 68 főt kitevő 60 év felettieket.

6. tábla

A válaszolók családi állapota

Családi állapot	Száma	Százaléka
Nem házas	124	27,1
Házas	244	53,3
Özvegy	7	1,5
Elvált	83	18,1
Összesen	458	100,0

Lehetséges, sőt valószínű, hogy a munkanélküliség első hullámában a munkáltatók az egyedülállókat előbb bocsátották el, mint a családosokat.

7. tábla

Gyermekek száma családi állapot szerint

Gyermekek száma	Nem házas	Házas	Özvegy	Elvált	Össz.	%
	száma					
Gyermektelen	115	25	–	12	152	33,2
1 gyermek	1	57	2	36	99	21,6
2 gyermek	5	111	3	30	149	32,5
3 gyermek	–	37	2	3	42	9,2
4 gyermek	–	11	–	2	13	2,8
4 vagy több gyermek	–	3	–	–	3	0,7
Összesen	124	244	7	83	458	100,0

A megkérdezettek közül 42 fő (9,2%) volt cigány származású. Közöttük található a 3, öt vagy több gyermekkel rendelkező család a mintából és a négy gyermekesek között is arányuk magasabb (16,7%), mint a nem cigány családoké (1,4%).

A mintában szereplő 18, általános iskola 8 osztályával sem rendelkező személyből 13 volt cigány válaszoló, és a cigány megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettségében egyetlen érettségizett szerepelt.

8. tábla

A háztartások létszáma a családi állapot szerint

Háztartás létszám/fő	Családi állás					Összesen	
	Nem házas	Házas	Özvegy	Elvált	száma	%	
	%						
1	35,7	–	3,6	60,7	56	100	
2	23,2	39,1	2,9	34,8	69	100	
3	26,1	56,9	2,4	14,6	123	100	
4	29,7	65,8	1,3	3,2	155	100	
5	13,5	83,8	–	2,7	37	100	
6	14,3	78,6	–	7,1	14	100	
7	100,0	–	–	–	1	100	
8	50,0	50,0	–	–	2	100	
9	100,0	–	–	–	1	100	
Összesen	27,1	53,3	1,5	18,1	458	100	

9. tábla

Az iskolázottság jellemző adatai

Legmagasabb iskolai végzettség	Férfi	Nő	Összesen
	%		
8 ált. iskola alatt	55,6	44,4	100
8 ált. iskola	40,8	59,2	100
Szakközépiskola	65,7	34,3	100
Szakközépiskola	49,5	50,5	100
Gimnáziumi érettségi	15,5	84,5	100
Főiskolai diploma	46,7	53,3	100
Egyetemi végzettség	66,7	33,3	100
Összesen	47,6	42,4	100

Az egyetemi és főiskolai végzettségűek létszáma alacsony, összesen 36 fő a 458-as mintából. A férfiak között nagyobb arányban szerepeltek olyanok, akik a 8. osztályt nem végezték el. Egyébként a férfiak zömében szakmunkás képzettségűek, a nők inkább gimnáziumi érettségivel rendelkeznek. A minta tulajdonképpen az ismert pályaválasztási és iskolázottsági tényeket tükrözi.

A mintában részt vevők közel 4%-a nem fejezte be az általános iskolát. 21,4% 8 osztályos, 32% szakmunkás, 21% szakközépiskolai, 16,5% gimnáziumi érettségivel rendelkezik (a lányok 85%-a), főiskolai végzettségű 7% és 1,3% egyetemi diplomás.

Az országos összehasonlíthatóság kedvéért közreadjuk az 1995. júniusi Országos Munkaügyi Központi felvétel idevonatkozó adatait.

10. tábla

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettségének megoszlása országosan

8 o. alatt	8 o.	Szadm. képző	Szak-isk.	Szak-közép	Techn.	Gimn.	Főisk.	Egyetem	Össz.
37 534	173 160	156 484	10 287	41 109	15 550	37 946	7 412	3 261	482 743
Százalék									
7,8	35,9	32,4	2,1	8,5	3,2	7,9	1,5	0,7	100

Mintánkban az iskolázottság kedvezőbb az országosnál.

A megkérdezettek többsége városi lakos volt. A városok között súlyával is kiemelkedik Miskolc, és a felvétel során az eredeti elképzeléstől eltérően kevesebb felvétel történt Kunszentmiklóson és környékén, így a városi jelleg emiatt a tervezettnél nagyobb arányú.

4. A megkérdezettek lakóhelyi, lakásjellemzői

11. tábla

A megkérdezettek lakóhelyének településjellege

A település jellege	Válaszoló	
	száma	százaléka
Megyei jogú város	178	38,9
Város	198	43,2
Község	82	17,9
Összesen	458	100,0

A lakás tulajdoni jellege családi állapot szerint

A lakás tulajdoni helyzete	Nem házas	Házias	Özvegy	Elvált	Összesen
	%				
Saját tul. cs. ház	24,3	61,9	2,8	11,0	100
Saját tul. lakás	30,1	53,8	1,3	14,7	100
Bérlakás	34,1	53,7	–	12,2	100
Albérlet	23,8	33,3	–	42,9	100
Szívésségi lakáshasználat	23,7	31,6	–	44,7	100
Int. háztart.	40,0	20,0	–	40,0	100
Egyéb	23,1	23,1	–	53,8	100
Összesen száma	124	241	7	83	455
aránya	27,3	53,0	1,5	18,2	100

A saját tulajdonú ház és lakás jellegzetesen az özvegyekre és háziasokra jellemző. A nem házasok is többnyire a család saját házában vagy lakásában élnek. Az albérleti lakás mint megoldás a mintában kevés, de legtöbb albérlet az elváltak között található, ahogyan a szívésségi lakáshasználók közül is többnyire ők kerülnek ki. Az ő lakásmegoldásukban ez a forma 20,5%-ot képvisel, szemben a nem házasok 7,3%-ával vagy a háziasok 1%-os arányával. Ezek a százalékos megoszlások kis létszámokat jelentenek, hiszen összesen 38 szívésségi lakáshasználóval találkoztunk a mintában.

A cigány népesség lakáshelyzetében a saját tulajdonú ház 45,2%, a bérlakás 3,1%, a szívésségi lakáshasználat pedig 14,3%-kal jelentkezik. Utóbbi a nem cigányok lakáshelyzetében 7,7%-os súlyt jelent.

Ami a szobaszámot illeti, legtöbben, 243-an (53,1%) kétszobás, 88-an (közel 20%) háromszobás lakással rendelkeznek. Négy- vagy több szobás lakásról a válaszolóknak csupán 9,3%-a tesz említést, míg egyszobásról 14,2%-uk számol be.

A lakás komfortfoka

Komfortfok	Száma	Százaléka
Összkomfortos	253	55,2
Komfortos	118	25,8
Félkomfortos	39	8,5
Komfort nélküli	26	5,7
Szükséglakás	6	1,3
Nem válaszolt	16	3,5
Összesen	458	100,0

A tartós munkanélküliek nagy része, mielőtt munkanélkülivé vált – a pályakezdőktől eltekintve –, huzamosabb ideje dolgozott és relatíve megfelelő lakásviszonyokra tett szert élete folyamán. A nők nagyobb arányban jelezték, hogy összkomfortos és komfortos lakásban élnek. A férfiak 76,4%-a, a nők több mint 90%-a nyilatkozott így. Szükséglakásban csak férfi nyilatkozók laktak. A komfort nélküli lakhatás a férfiaknál 8,2%, a nőknél 3,2%-os súllyal szerepel.

14. tábla

A lakás komfortfoka családi állapot szerint (%)

Komfortfok	Nem házas	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen komfortfok szerint
Összkomfortos	30,0	53,0	2,0	15,0	57,2
Komfortos	25,4	59,3	1,7	13,6	26,7
Félkomfortos	25,6	59,0	–	15,4	8,8
Komfort nélküli	15,4	38,5	–	46,2	5,9
Szükséglakás	33,3	16,7	–	50,0	1,4
Összesen száma	122	238	7	75	442
%	27,6	53,8	1,6	17,0	100,0

A kérdés időpontjában 13 válaszoló háztartásában folyt építkezés. Többen említést tettek róla, hogy leállásra kényszerültek (3 fő), illetve lelassult az építkezés (5 fő).

Lakáshelyzete változásáról 31 válaszoló számolt be. Közülük 22-en helyzetük romlásáról szóltak. A személyes reflexiókból ennél kedvezőtlenebb kép alakult ki, ugyanis a családi összeköltözések többségét mint szükségszerű, de kedvezőtlen változást említették.

5. A megkérdezettek munkahelyi előélete

Öt év vagy rövidebb munkaviszonyról számolt be a válaszolók 34,4%-a; 6-10 év munkaviszonyról 18,2%-a. E két csoport a válaszadók több mint felét reprezentálja. A többi válaszadó ennél hosszabb munkaviszonyt tudhatott maga mögött.

Munkahelyük lakóhelyükön volt többségüket tekintve. Ingázásról a válaszolók 17,5%-a számolt be.

A válaszolók 24,2%-a 3 éve, 29,3%-a régebben munkanélküli. Pályakezdő 46 fő (10%) volt a mintában.

Arra a kérdésre, hogy miért lett munkanélküli, a válaszok a következők voltak:

15. tábla

A munkanélküliség oka

A munkanélküliség oka	A válaszok megoszlása	
	fő	százalék
Elbocsátották	146	31,9
Munkahely megszűnt	182	39,7
Kilépett	33	7,2
Egyéb ok, hiányzó válasz	97	21,2
Összesen	458	100,0

A válaszolók többsége korábbi munkahelyével elégedett volt. Természetesen ebben bizonyára szerepet játszik, hogy a nehéz évek alatt megszépült a volt munkahely emléke.

16. tábla

Utolsó munkahelyről alkotott vélemény

Vélemény	Válaszolók	
	fő	százalék
Nem volt elégedett	24	5,2
Inkább nem	32	7,0
Néha igen, néha nem	115	25,1
Elégedett volt	211	46,1
Nagyon elégedett volt	27	5,9
Nem válaszolt	49	10,7
Összesen	458	100,0

6. A megkérdezettek munkanélküliségének története

A 6 településen a véletlen mintaválasztással megkérdezettek válaszaiból kibontakozó kép egy, viszonylag konszolidált korábbi dolgozói réteg életviszonyait tükrözi a tartós munkanélküliséget megelőző időszakra vonatkozóan.

Arra a további kérdésre, hogy miért nem tudott elhelyezkedni azóta, a következő válaszokat kaptuk.

Miért nem tudott elhelyezkedni?

Okok	Szám/fő	Százalék
Nem talált képzettségének megfelelő munkát	113	24,7
Egyáltalán nem talált munkát	79	17,2
Csak nagyon rossz feltételekkel tudna elhelyezkedni	126	27,5
Nem vették fel sehova	110	24,0
Egyéb ok	30	6,6
Összesen	458	100,0

Ha figyelembe vesszük, hogy a nem vették fel sehová és az egyáltalán nem talált munkát kérdésekre lényegét tekintve azonos helyzetűek válaszoltak, úgy közel 40%-ot tesz ki azoknak az aránya, akik sehová sem tudtak elhelyezkedni.

A tanulmány III. fejezetében, a kérdőív utolsó oldalán szereplő megjegyzéseket dolgoztuk fel. Abból kedvezőtlenebb kép tárult elénk, mint ami a táblázat formalizált válaszaira érkezett. Kevesebb volt tapasztalataink szerint a képzettséghez való ragaszkodás és nagyobb arányú a panasz, hogy sehová sem vették fel. Természetesen lehetséges, hogy a szabad véleménynyilvánítási lehetőség alkalmasabb volt a valódi problémák érzékeltetésére.

Arra a további kérdésre, hogy arról mi a véleménye, vajon el tud-e hamarosan helyezkedni, a válaszok a szomorú valóságot tükrözik.

Elhelyezkedési lehetőségek értékelése

	Szám/fő	Százalék
Nem tud elhelyezkedni	199	43,4
Igen, végzettségének megfelelően	24	5,3
Igen, de más munkakörben	78	17,0
Igen, de rossz feltételekkel	157	34,3
Összesen	458	100,0

Arra a kérdésre, hogy az életkor befolyásolja-e, s ha igen, hogyan az elhelyezkedési lehetőségeket, a többség igenlő választ adott. A válaszok közel 1/4-1/4-e szerint 30, illetve 40 év felett már nehéz elhelyezkedni.

Következő kérdésünk arra vonatkozott, hogy munkanélküliségük éve alatt részt vettek-e valamilyen át- vagy továbbképzésben. Sajnálatosan a

458 válaszolóból 387-en semmiféle képzési programban sem részesültek. Ehhez azt a megjegyzés fűződik hozzá, hogy a képzettségi és életkori adatok alapján reálisan ennél jóval nagyobb számban lettek volna képesek a továbbképzésben részt venni.

19. tábla

Részt vett-e valamilyen továbbképzésben?

A válaszok megoszlása	Szám/fő	Százalék
Nem vett részt	387	84,5
Részt vett és befejezte	53	11,6
Jelenleg is részt vesz	18	3,7
Válasz hiányzik	1	0,2
Összesen	458	100,0

Azok közül, akik tanfolyamon egyáltalán részt vettek, önállóan kereste a továbbképzést és maga is fizette 20 fő. A munkaügyi központ által szervezett és ingyenes részvételű továbbképzésről nyilatkozott 37 fő, további 2 fő munkaügyi központ szervezésében, de saját költségén folytatta tanulmányait. Civil szervezők 6 fő részére nyújtottak képzést, részben ingyenesen, részben térítés mellett.

A képzés-továbbképzés a 6 településen szinte alig játszik szerepet az egyszer majd a munkaerőpiacra való visszakerülést célzó felkészülésben. Feltehető a kérdés, mi történik, történik-e valami kapcsolattartás és ezt kik kezdeményezik, akár a munkaügyi, akár más hatóságok, pl. az önkormányzat vagy a civil szervezetek részéről. Egyáltalán mi történik az emberekkel a munkanélküliség hosszú hónapjai, évei alatt.

Országos adatok szerint* átképzési támogatásban a tartósan munkanélküliek 3,3%-a részesült.

Megkérdeztük, hogy munkanélküliségük időszakában próbálkoztak-e vállalkozás elindításával. Összesen 30 fő (6,6%) számolt be ilyen kezdeményezésről. Többségük vállalkozása 12 hónapnál rövidebb ideig tartott. A vállalkozók mintegy fele 6 hónapnál rövidebb ideig működött.

A kérdőív utolsó oldalán szereplő részletesebb válaszok során kitűnt, hogy részben a választott szakmában piaci túlkínálat következett be (fuvarozás), részben tőkehiány és felkészültségi problémák, valamint a fizetőképesség fogyasztható korlátai tették tönkre a vállalkozásokat.

* Országos Munkaügyi Központ Munkaerőpiaci Információk 1995. június.

Tájékozódni kívántunk arról, hogy a megkérdezettek fordultak-e, s ha igen, kihez fordultak segítségért. A válaszokból mindenekelőtt az tűnt ki, hogy ezek a kérdések a válaszolók számára megkülönböztetetten kényesek, amelyekre nem mindenki kívánt feleletet adni. A mintában részt vevők 36%-a nem adott választ. A segítségkérés bizonyos értelemben szégyennek számít körükben.

20. tábla

Segítségkérés a családtól

Segítségkérés	Segítségkérők	
	száma	aránya
Kért, de nem kapott	21	4,6
Kért, de nem tudtak adni	93	20,3
Kért és néha segítettek	64	14,0
Kért és nagy segítséget kapott	115	25,1
Nem kért, illetve nem válaszolt	165	36,0
Összesen	458	100,0

Többen számoltak be arról, hogy kértek és nem kaptak segítséget. Ez persze le is szoktatja az embereket a segítségkérésről.

21. tábla

Segítségkérés és annak értékelése

Segítségkérés	Rokontól	Barátoztól	Önkorm.	Egyháztól	Nonp. szerv.	Mü. kp.	CsSK.	Másoktól
Kért, de nem kapott	2,4	3,1	7,9	0,4	1,1	9,2	1,1	0,2
Kért, de nem tudtak adni	17,7	25,1	10,0	1,1	14,0	36,7	2,6	1,5
Kért és néha segítettek	13,3	11,6	21,0	2,4	21,0	16,8	5,9	-
Kért és nagy segítséget kapott	4,6	7,0	7,4	1,1	8,7	10,9	0,7	0,2
Nem kért, ill. nem válaszolt	62,0	53,2	53,7	95,0	55,2	26,4	89,7	98,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az emberek érthetően első helyen családjuktól, rokonaiktól, barátaiktól kértek és kaptak segítséget. A hivatalos szervek közül a munkaügyi központok az illetékesek, s őket ismerik is a munkanélküliek. Nem kellően ismert számos más szervezet, így a családsegítő szolgálat, az egyesületek, alapítványok segítő tevékenysége.

A segítségkérés konkrét formájára is kérdést tettünk fel, nevezetesen hogy szoktak-e, s ha igen, kitől szoktak pénzt kölcsönkérni.

22. tábla

Pénzkölcsönkérési szokások

Kölcsönkérési szokások	Szokott-e kölcsönkérni?										
	Soha		Ritkán		Sokszor		Rendszeresen		Hiányzó inform.		Össz.
	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%	fő	
Csal. belül	-	-	30,3	139	5,7	26	16,2	74	47,8	219	458
Rokonoktól	0,4	2	20,3	93	4,8	22	2,6	12	71,8	329	458
Barátoktól, ismerősöktől	-	-	17,9	82	2,6	12	3,3	15	76,2	349	458
Egyéb hely	-	-	4,4	20	-	4	0,9	4	94,8	434	458

Arra a kérdésre, hogy résztesül-e jelenleg valamilyen szociális támogatásban, 71% (325-en) igenlő választ adott, de 29%-uk (133-an) nem résztesül semmilyen támogatásban, és ez kedvezőtlen arány.

A megkérdezett 42 cigány származású közül 6 fő jelezte, hogy nem résztesül semmilyen támogatásban. Nem résztesül támogatásban a nem cigányok 30,5%-a, a cigányok 14,3%-a.

Nemek szerint vizsgálva a támogatottságot, úgy tűnik, a férfiak kissé hátrányosabb helyzetben vannak. Amíg a választ adó férfiak 29,8%-a, addig a nők 28,3%-a nem résztesül támogatásban.

23. tábla

A támogatás családi állapot szerinti megoszlása (%)

A válaszolók közül	Nem házas	Házas	Özvegy	Elvált	Összesen
Támogatásban nem résztesül	33,1	29,5	14,3	22,9	29,0
Támogatásban résztesül	66,9	70,5	85,7	77,1	71,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Családi állapot szerinti megoszlás összesen	27,1	53,3	1,5	18,1	100,0

Az özvegy családi állapotúak támogatottsága a legkedvezőbb (85,7), legkevésbé a nem házasok csoportja (66,9) támogatott.

A hivatalos támogatás formája

Támogatásban részesülők	Szám/fő	%
Jövedelemptóló támogatás	112	24,5
Rendszeres szoc. támogatás	46	10,0
Munkanélküli segély	143	31,2
Pályakezdő munkanélküli	17	3,7
Egyéb	7	1,5
Nem részesül	133	29,0
Összesen	458	100,0

7. Takarékosági szokások, napi időtöltés, kapcsolatok

Arra a kérdésre, hogy a megkérdezettek alkalmaznak-e munkanélküliségük óta különleges takarékosági módszereket, a válaszolók többsége igenlően válaszolt. Részletesebb kérdéseinkre, hogy mely területeken tudnak, illetve kényszerülnek takarékoságra, a válaszokat az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

Takarékosági szokások

A takarékoskodás területei	A válaszolók	
	száma	aránya
Étkezés	340	74,2
Ruházkodás	384	83,8
Szórakozás	384	93,8
Közlekedés	345	75,3

Továbbfolytatva a kérdéseket, azt vizsgáltuk, hogy miről kellett lemondani munkanélküliségük miatt, s ezt hogyan értékelték.

Le kellett-e mondani valamiről, amióta munkanélküli?

	Szám/fő	%
Részlegesen	243	53,1
Teljesen	101	22,1
Nem mondott le, ill. nem válaszolt	114	24,9
Összesen	458	100,0

Miről kellett lemondani?

Megnevezés	Miről kellett lemondani		Nem adott választ, nem mondott le
	részlegesen	teljesen	
Étkezési szokások	53,1	22,1	25,1
Gyermekek taníttatása	6,8	1,5	91,7
Egészségük ápolása	46,5	10,0	43,4
Üdülés	14,2	76,4	9,4
Élvezeti cikkek	38,0	40,6	21,4
Szórakozás	23,1	62,9	14,0
Egyéb	3,5	11,1	85,4

Az adatokból szembetűnő, hogy a gyermekek taníttatása kérdésében nem adott választ a többség – sokaknak már felnőtt vagy nincs gyermeke. Az egyéni megjegyzésekben viszont sokan jelezték, hogy milyen nagy gond a gyermekek taníttatása. Az étkezés és az egészséggel kapcsolatos gondoskodás jelentősen háttérbe szorult. Nyilvánvaló, hogy akik az étkezési szokásokban a teljes lemondásról nyilatkoztak, a legszorosabb megszorításokra gondoltak. Többen jelezték, hogy már csak naponta egyszer étkeznek. A szórakozásról és az üdülésről, valamint az élvezeti cikkekről a többség már korábban lemondott.

Arra a kérdésre, hogy a 6 településen mivel tölti idejét a tartósan munkanélküliek csoportja, a következő válaszokat kaptuk.

Napi időtöltés (A leggyakrabban említett időtöltések aránya)

Napi időtöltés	A programokban részt vevők	
	száma/fő	aránya
Házimunka	196	42,8
Házon kívüli munka	141	30,8
Kertészkedés	83	37,5
Munkakeresés	324	70,7
Családi jellegű	76	16,7
Tv-nézés	103	22,4
Olvasás	80	17,4
Egyéb szórakozás	33	7,1
Unatkozás	24	5,2
Egyéb	43	9,3
Összesen	458	100,0

A munkanélküliek ideje elsősorban munkakereséssel telik. Házi, házon kívüli munka, illetve kertészkedés, ami idejüket elfoglalja. Ugyanakkor az egyéb szórakozások, így a tv-nézés is jelentős mértékű.

A napi időtöltésben az életkor, a nem, a családi állapot természetesen eltéréseket hoz, így az idősebbek és főként a férfiak számára jelentősebb a kerti munka szerepe, és fiatalok említik inkább – összességében csak minden 20. megkérdezett –, hogy unatkoznak. A kétségbeesett munkakeresésről történő szöveges beszámolók ennek az időtöltésnek nagy súlyát mutatják.

Számos jelzést kaptunk arról, hogy a hosszú munkanélküliség sokakat fordít az alkoholizmus felé. Ezért magukat az érintetteket is megkérdeztük, bár nyilvánvalóan ilyesmit nem tárnak fel önszántukból egy kérdőív kitöltésével kapcsolatos beszélgetés keretében.

Arra a kérdésre, hogy változott-e alkoholfogyasztása, amióta munkanélküli, a következő válaszokat adták.

29. tábla

Alkoholfogyasztási szokások alakulása

Alkoholfogyasztás alakulása	Válaszok megoszlása	
	szám/fő	százalék
Nem változott	367	80,0
Kevesebbet fogyaszt	41	9,0
Többet fogyaszt	45	9,9
Nem válaszolt	5	1,1
Összesen	458	100,0

Ellentmondásnak tűnik, hogy a takarékosági szokásokkal összefüggésben, miközben az élvezeti cikkekről szinte teljesen lemondtak a nyilatkozók, az alkoholfogyasztással kapcsolatban 45-en azt jelezték, hogy többet fogyasztanak. Az ellentmondás feloldását valószínűleg az adja, hogy akik sokat és többet fogyasztanak, mint korábban, az italt nem élvezeti cikk kategóriába tartozónak tekintik.

Az önkéntes válaszokból is kiderül, hogy némileg többen nyilatkoztak úgy, hogy többet fogyasztanak, mint akik kevesebbet. Ez önmagában is riasztó, ugyanis a nagyon kevés jövedelemből több alkoholt fogyasztani csak a család rovására lehet.

Érdeklődtünk az alkoholfogyasztási szokásokról is.

Alkoholfogyasztási szokások

Alkoholfogyasztási szokások	A válaszok megoszlása	
	szám/fő	százalék
Soha nem fogyaszt	153	33,3
Ritkán fogyaszt	118	25,8
Alkalmoszerűen	136	29,7
Rendszeresen, mértékletesen	32	7,0
Rendszeresen, sokat	14	3,1
Nem válaszolt	5	1,1
Összesen	458	100,0

A válaszokból valószínűleg stabilan elfogadható azoké, akik általában nem fogyasztanak alkoholt és feltételezhető, hogy a rendszeresen sokat fogyasztók száma és aránya nagyobb, hiszen elképzelhető, hogy a rendszeresen, de mértékletesen fogyasztónak definiáló válaszolók egy része a mértékletesség körébe beleférőnek érzi azt a mennyiséget is, ami már esetleg soknak is számítana. Maga a kérdés is tulajdonképpen tartalmaz lehetőséget egy kedvezőbb öndefinícióra. Az egyéni válaszokból – és ezt a tanulmány III. fejezete ismerteti – kitűnik, hogy az alkoholizmus igen nagy probléma a tartósan munka nélkül lévők számára.

Tájékozódni kívántunk arról is, hogy érzékelik-e a tartós munkanélküliség hatását a családi életre, s ha igen, hogyan értékelik a megkérdezettek.

Arra a kérdésre, hogy befolyásolta-e munkanélküliségük személyes kapcsolataikat, a következő összefoglaló válaszokat kaptuk.

31. tábla

A tartósan munkanélküliek kapcsolatai (%)

Megnevezés	A kapcsolatok		Nem változott, ill. nem válaszolt	Összesen
	romlottak	javultak		
Családon belül	44,8	2,6	52,6	100,0
Rokonságon belül	27,5	1,1	71,4	100,0
Egyéb kapcs. körben	17,7	1,7	80,6	100,0

Feltűnő, hogy milyen jelentős számban nem válaszoltak a kérdésekre, s azon belül is legnagyobb arányban az egyéb kapcsolati körre. A személyes megjegyzésekben a legtöbb panasz éppen arra vonatkozott, hogy mennyire

összeomlottak külső kapcsolataik. A rokonsági és a baráti kapcsolatok esetén is, de még a szűk családi körre adott válaszok is azt mutatják, hogy kényesnek érzik a kérdést és hogy emögött problémák rejlenek. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy akik válaszoltak, azok döntően és minden kapcsolatukat tekintve a romlás tényét állapították meg, és ez akkor is igaz, ha segítséget mégis szinte csak a családtól kapnak.

Arra a további kérdésre, hogy a családi feszültségek nőttek-e a tartós munkanélküliség idején, a válaszok a következő képet mutatták.

32. tábla

Családi feszültségek alakulása

Megnevezés	Válaszok megoszlása	
	szám/fő	százalék
Nem nőttek	152	33,2
Csökkenetek	7	1,5
Megnövekedtek	297	65,2
Nem válaszolt	2	0,1
Összesen	458	100,0

Mint a részletekből kitűnik, a többség a feszültség növekedéséről számol be a családon belül.

A feszültségeket növelő tényező bizonyára, hogy a megkérdezettek közel 15%-ánál van tartós beteg a családban. A családok közel 20%-a esetében a megkérdezetteken kívül más családtag is munkanélküli.

A családok közel felében nincs kereső.

8. A megkérdezettek jövedelmi viszonyai

Részletesen vizsgáltuk, milyen jövedelmi viszonyok között élnek a tartós munkanélküliek. Ezen belül megkérdeztük, hogy a lakáshelyzetük változott-e a tartós munkanélküliség ideje alatt. Többségük úgy nyilatkozott, hogy nem változott, 22-en jelentették ki, hogy romlott a helyzetük és lassította lakásépítésüket a munkanélküliség. E kérdést azért tárgyaljuk a jövedelmi helyzethez kapcsolva, mert a lakáskérdés nagy szerepet játszik a jövedelemfelfhasználásban, ugyanis sokak számára a lakásrezi és a törlesztés a legkeményebb tényező, mely tényleges életszínvonalukat befolyásolja.

Az egy főre eső nettó jövedelem a következőképpen alakult a megkérdezettek körében.

Jövedelemmegoszlás

Jövedelemcsoportok	A jövedelemcsoporthoz tartozók	
	száma/fő	aránya
x-5000	34	7,4
5001-7500	123	26,9
7501-10000	152	33,2
10001-12500	72	15,7
12501-15000	39	8,5
15001-x	32	7,0
Nem adott információt	6	1,3
Összesen	458	100,0

A létminimum alatti jövedelem jellemzi tehát a válaszolók többségét. Az adatok önbevalláson alapulnak, de ismervén az ellátások (munkanélküli segély, jövedelemptóltó támogatás) színvonalát, meglehetősen hitelesnek tekinthetők.

Családi állapot szerint vizsgálva a jövedelmek megoszlását, a következő eredményeket kaptuk.

34. tábla

Jövedelmi csoportok családi állapot szerint

Egy főre eső nettó jövedelemcsoport	Családi állapot				Egyes jövedelemcsoport	
	Nem házas	Házas	Özvegy	Elvált	száma	aránya
x-5000	5,7	6,6	-	13,8	34	7,5
5001-7500	22,8	31,0	-	25,0	123	27,2
7501-10000	29,3	36,4	57,1	30,0	152	33,6
10001-12500	18,7	14,9	14,3	15,0	72	15,9
12501-15000	11,4	5,8	28,6	11,9	39	8,7
15000-x	12,2	5,4	-	5,0	32	7,1
Családi állapot összesen	27,2	53,5	1,5	17,7	452	100,0

A házasok 67%-a, a nem házasok 51%-a 5001-10000 Ft-ig terjedő két jövedelemcsoportban található. Ami az egy főre jutó nettó családi jövedelmeket illeti, a létminimum alatt marad a megkérdezettek több mint 84%-a.

A cigány származású válaszolók 33,3%-a, a nem cigányok 4,9%-a tartozik a legalacsonyabb, 5000 Ft alatti jövedelemcsoportba. A következő alacsony egy főre jutó jövedelemcsoportban 5001–7500 között a nem cigányok 26,1, a cigány származásúak 38,1%-a tartozik. A jövedelemcsoportok növekedésével fogynak a cigány válaszolók.

A háztartás létszámának nagyságával összefüggésben is vizsgáltuk az egy főre eső nettó jövedelmeket.

35. tábla

Egy főre eső nettó jövedelmek a háztartás szerint

A háztartások létszáma	Egy főre eső családi jövedelem					
	x-5000	5001-7500	7501-10000	10001-12500	12501-15000	15001-x
1	14,7	10,6	7,2	13,9	12,8	21,9
2	11,8	7,3	17,8	18,1	25,6	18,8
3	11,8	27,6	25,0	29,2	30,8	40,6
4	23,5	41,5	35,5	36,1	28,6	18,8
5	23,5	6,5	11,8	1,4	5,1	-
6	8,8	5,7	2,0	1,4	-	-
7-x	5,8	0,8	0,7	-	-	-
Össz. száma*	34	123	152	72	39	32
aránya	7,5	27,2	33,6	15,9	8,6	7,1

* 6 hiányzó információ

Az utolsó nagy háztartás-létszámok már csupán abszolút számokban egy-egy háztartást érintettek.

36. tábla

Egy főre eső nettó jövedelemcsoportok cigány, ill. nem cigány háztartásokban

Egy főre eső jövedelem	Nem cigány	Cigány
x-5000	4,9	33,3
5001-7500	26,1	38,1
7501-10000	34,9	21,4
10001-12500	17,1	4,8
12501-15000	9,5	-
15001-x	7,6	2,4
Összesen a minta megoszlása	90,7	9,3

Tekintettel arra, hogy a mintában csak 42 cigány háztartás szerepel, érthetően minden jövedelemcsoportban a nem cigányok aránya magas volt. A cigányok több mint 70%-a a két legalacsonyabb jövedelemcsoportba tartozik. 12 eFt felett mindössze 1 főt találunk.

Míg a cigányok közül minden harmadik, addig a nem cigány háztartások közül csak minden 20. tartozik a legalacsonyabb jövedelemcsoportba.

37. tábla

Egy főre eső nettó jövedelemcsoportok legmagasabb iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	x-5000	5001-7500	7501-10000	10001-12500	12501-15000	15001-x
8 ált. alatt	33,3	50,0	11,1	5,6	–	–
8 ált.	14,4	33,0	29,9	13,4	5,2	4,1
Szaktm. k.	5,1	31,6	37,5	14,7	6,6	4,4
Szakközép.	1,1	23,4	41,5	13,8	12,8	7,4
Gimnázium	4,2	16,9	31,0	21,1	11,3	15,5
Főiskola	10,0	13,3	30,0	23,3	10,0	13,3
Egyetem	–	16,7	–	50,0	33,3	–
Össz.* fő	34	123	152	72	39	32
%	7,5	27,2	33,6	15,9	8,6	7,1

* hiányzó információ 6 fő

9. A 6 település néhány főbb jellemzője

Az alábbiakban a 6 település tartósan munkanélkülieinek főbb jellemzőit foglaljuk össze.

38. tábla

A megkérdezettek neme (%)

	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös
Férfi	48,4	52,5	37,3	42,7	70,8	48,8
Nő	51,6	47,5	62,7	57,3	29,2	51,3
Összesen	27,1	17,5	16,4	16,4	5,2	17,4

Feltűnően sok volt a női válaszoló Dunaújvárosban (62,7%).

Korcsoport-megoszlás a 6 településen (%)

Korcsoport	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös	Össz.
x-19	8,1	10,0	8,0	2,7	-	8,8	
20-29	24,2	23,0	24,0	28,0	16,7	25,0	
30-39	36,3	23,8	18,7	26,7	29,2	31,3	
40-49	27,4	36,3	45,3	34,7	41,7	30,0	
50-59	4,0	6,3	4,0	8,0	12,5	5,0	
Össz. száma	124	80	75	75	24	80	458
%	27,1	17,5	16,4	16,4	5,2	17,4	100,0

A fiatalok aránya a mintában Hajdúböszörményben volt a legmagasabb (10,0%). A legidősebb korosztály aránya legmagasabb Kunszentmiklóson volt (12,5%).

Családi állapot a települések szerint (%)

Családi állapot	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös	Össz.
Nem házas	29,8	37,5	24,0	18,7	-	31,3	
Házas	50,0	52,5	53,3	50,7	62,5	58,8	
Özvegy	1,6	1,3	-	2,7	-	2,5	
Elvált	18,5	8,8	22,7	28,0	37,5	7,5	
Össz. száma	124	80	75	75	24	80	458
%	27,1	17,5	16,4	16,4	5,2	17,4	100,0

Gyermekek száma települések szerint

Gyermekszám	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös	Össz.
0	37,9	37,5	28,0	30,7	20,8	32,5	
1	19,4	15,0	28,0	30,7	12,5	20,0	
2	25,8	35,0	37,3	30,7	45,8	33,8	
3	14,5	8,8	5,3	6,7	4,2	8,8	
4	1,6	2,5	1,3	1,3	12,5	5,0	
5	0,8	1,3	-	-	4,2	-	
Össz. %	27,1	17,5	16,4	16,4	5,2	17,4	100,0

Iskolai végzettség települések szerint (%)

	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös	Össz.
8 ált. alatt	1,6	8,8	–	4,0	4,2	6,3	
8 ált.	15,3	27,5	30,7	18,7	33,3	15,0	
Szaktun. / Szakmunk.	20,2	31,3	48,0	24,0	37,5	33,8	
Szakközép	24,4	16,3	10,7	29,3	8,3	25,0	
Gimnázium	25,0	12,5	8,0	10,7	16,7	15,0	
Főiskola	12,9	2,5	2,7	9,3	–	3,8	
Egyetem	0,8	1,3	–	4,0	–	1,3	
Összesen	27,1	17,5	16,4	16,4	5,2	17,4	100,0

Részt vett-e valamilyen továbbképzésen (település szerint, %)

	Miskolc	H.bösz.	Dunaújv.	Baja	Kunsztn.	Gyöngyös	Össz.
Nem	89,5	78,8	85,3	92,0	91,3	73,0	
Igen, bef.	7,3	20,0	6,7	8,0	8,7	18,8	
Folytatja	3,2	1,3	8,0	–	–	7,5	
Összesen	27,1	17,5	16,4	16,4	5,0	17,4	100,0

III.

A VÁLASZOLÓK EGYÉNI REFLEXIÓI

„A tartósan munkanélküliek olyan sokféle emberből álló csoportot alkotnak, akik a munkahelyük elvesztése után különösen nehezen találnak munkát”.*

A kérdőív utolsó, szabadon hagyott oldala lehetőséget adott a válaszolók számára egyéni megjegyzéseik megfogalmazására. E fejezet ezen válaszok feldolgozása, elemzése alapján készült. Megkíséreltük néhány csoportba összefoglalni a felvetett szerteágazó kérdéseket. Ahol fontosnak tartottuk, hogy az egyéni vélemények megfogalmazásait, hangulatát az olvasók érzékeljék, egy-egy mondatos részletet idéztünk a megjegyzésekből és ezzel egészítettük ki az összképet.

1. Az átélt, munkanélküliséggel kapcsolatos vélemények, érzelmi reagálások, beállítódások, közérzetre jellemző megjegyzések

A válaszolók 1-2 kivételtől eltekintve *a munkanélküliséget mint egészében és teljesen rossz állapotot élik át.*

A tartósan munkanélküliek számára saját munkanélküliségük egyéni és családi tragédia, gazdasági-egzisztenciális csőd. Sokak számára leértékelődéssel, emberi kapcsolataik, megbecsültségük elvesztésével jár, megalázó, szégyellnivaló állapot. Többen jelezték a munkanélküliség betegítő hatásait. Reménytelenség, kilátástalanság, fölöslegessé válás, társadalomból való kitaszítottság azok a kulcsszavak, amelyekkel jellemzik érzelmi állapotukat és helyzetüket.

---

* Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz: Akadályok elhárítása. Stratégiák a tartós munkanélküliek támogatására. Egy szakértői munkacsoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies, 1994.

1062. (Szakképzettség:* nincs) „Teljesen kilátástalan a helyzetem. Van egy gyermekem, albérletben lakom, érettségiztem, nem kellek senkinek.”
1038. (mérnök) „A munkanélküliek helyzete kilátástalan, még diplomával sem lehet elhelyezkedni...”
1020. (műsz. rajzoló) „Sok megaláztatásban van része a munkanélkülinek. Ez az állapot nagyon megviseli az idegrendszeret.”
1017. (nyomdász) „Semmi esélyt sem látok arra, hogy valaha is el tudjak helyezkedni a szakmámban... Már takarítónőnek sem akarnak alkalmazni.”
1016. (kádár) „A jövő kilátástalan számomra. Kirekesztve érzem magamat a társadalomból.”
1015. (nincs) „Nem veszik emberszámba a munkanélkülit.”
1013. (tggk. vezető) „Az én helyzetem teljesen kilátástalan, a feleségem nyakán élek, aki rokkantnyugdíjas.”
1012. (kereskedő) „A munkanélküliség nagyon rossz dolog, pláne, ha 18 éves az ember.”
1011. (irodai fogl.) „Mióta munkanélküli vagyok, sokkal több a feszültség bennem, érzem, hogy a társadalom számkivetettje vagyok. Úgy érzem, ebből már nincs kiút. Mindent elkövetek pedig, hogy munkát találjak.”
1005. (nincs) „Minden kilátástalan, a férjem leszázalékolt nyugdíjas, gerincbeteg, a munkanélküliség rossz dolog, semmi kilátásom arra, hogy el tudjak helyezkedni.”
1002. (vasútéptő) „A munkanélküliség számomra az egyik legrosszabb dolog a világon. Zárkózott, befelé forduló lettem.”
3066. (könyvelő) „A munkanélküli magára marad.”
3056. (szövedő) „Teljesen belefáradtam, elkeseredett vagyok.”
3024. (tetőfedő) „...az alapvető élelmiszerekre sem telik. A megélhetést nem látom biztosítva.”
3019. (nincs) „Már nem főzök mindennap, ezen is spórolok, eladtam a tévét is.”
3018. (hegesztő) „A munkanélküliség beteggé tesz. Kilátástalannak tartom a jövőt. Szomorú és ideges vagyok, nincs megélhetésünk.”
5038. (óvónő) „...nem tudok elhelyezkedni, pedig imádom a szakmámat.”
6056. (mezőgazd. fogl.) „...Az ember leértékelődik. Egy munkanélkülinek nincs erkölcsi értéke.”
6030. (telefonkezelő) „A munkanélküliség rossz dolog, hiányzik a közösség, a négy fal zár be.”

---

* Zárójelben a szakképzettség, illetve annak hiánya. A számozás a kérdőív azonosítási jelzése.

4005. (gyors- és gépíronő) „A helyzetem kilátástalan. Gyermekeimet egyedül nevelem. A jövedelempótló támogatás a rezsit sem fedezi. A legrosszabb is eszembe jut!”
4074. (nincs) „Ha nem lenne idős anyám, az utolsó pénzemen kötelet vennék.”
4072. (lakatos) „Csak annyit: rövid kötél, magas fa. Vagy ez a cél?”
4047. (nincs) „Édesanyámmal élek, ő is munkanélküli. Falvakban munkahely azelőtt sem igen volt, bejártam dolgozni. Most már mindent kilátástalannak tartok. Egyre reménytelenebb. Egyáltalán miért élek?”
4032. (eladó) „A támogatásból zsíros kenyérré és vízre futja. Magas a vérnyomásom, a gyógyszer megfizethetetlen.”
4030. (eladó) „Egyre jobban aggaszt a jövő. Félek és kiszolgáltatottnak érzem magam. A gyerekek továbbtanulási esélyei függnék munkanélküliségtől.”
4028. (mérnök) „Lakóhelyemen nincs munkalehetőség, a környező városok messze vannak, költséges az utazás. Négy gyereket nevelünk, feleségem rokkantnyugdíjas. Alkalmi munkákat fogok meg, ha találok. A feleségemmel együtt már idegroncsok vagyunk.”

Számtalan megfogalmazási formában ismétlődnek a létbizonytalanság, a jövőtől való félelem, a reménytelenség megnyilvánulásai. Sokan már sehonnan, senkitől sem várnak, remélnék segítséget. Felkiáltás jellegű, kemény és tömör mondatokban fejezték ki azt a lelki, közérzeti állapotot, amelyben élnek és amelyért munkanélküliségüket teszik felelőssé.

Azok a válaszolók, akiknek férjük még esetleg dolgozik, és nem annyira kenyérkérdés, hogy van-e munkájuk, szintén nehezen élik meg a bezártságot, a társadalmi kapcsolatok elvesztését, „a négy fal szindrómát”.

2. Van-e „jó” oldala a munkanélküliségnek a megkérdezettek számára?

Az egész mintában hárman-négyen nyilatkoztak úgy, hogy a bajban van jó is, pl. „közben súlyosan beteg anyámat ápolhatom”, vagy egy másik válaszoló, aki szakmáját nem szerette, most pályát módosít, egy harmadik válaszoló pedig, miután a férje még dolgozik, s ő a gyermekkel lehet, elfogadja a helyzetet. Tulajdonképpen más motívumok föl sem merültek.

3. Fiatal pályakezdők véleményei

Nagyon általános az a panasz, hogy a „tapasztalatok hiánya miatt” utasítják el jelentkezésüket a munkahelyeken. Megfogalmazódik körükben, hogy így persze sohasem szerezhetnek gyakorlatot, tapasztalatokat.

Generációs szembenállással, vagy az idősebbeknek helyzetüket felrovó megjegyzésekkel részükről nem találkoztunk. Jóval türelmesebbek, mint visszafelé az idősebb korosztály velük szemben. A fiatalok a helyzet abszurditását érzékelik inkább. Sokan közülük reménytelennek tartják a helyzetüket és kétségbeesés jeleivel is találkozni lehet. Kiút nagyon sokak számára a tanulás. Az érettségizettek számára az egyetlen reménysugár, hogy felveszik őket valamelyik felsőoktatási intézménybe, mások különféle továbbképző tanfolyamokban látják az elhelyezkedés ígérétét.

1098. (nincs) „Nagyon rossz volt a nagybetűs életet egy ilyen pofonnal kezdeni. Intenzív felkészülést folytatok a felvételire.”
1004. (nincs) „Fiatal pályakezdő vagyok és nagyon tragikusan látom a jövőmet, sőt a hozzám hasonló fiatalokét is. Ha felvesznek főiskolára, akkor talán valameddig megoldódnak a problémák. Középfokú nyelvvizsgám van és mégsem kellek sehol, mert túl fiatal és tapasztalatlan vagyok.”
3071. (könyvelő) „Fiatal házások vagyunk, leállt a lakásépítkezésünk a munkanélküliség miatt.”
2041. (kőműves) „Érettségi után megszereztem a technikai képzést. Igaz, hogy a hirdetésekben fiatalokat keresnek, de a helyszínen kiderül, élettapasztalattal. Egy 19 éves fiatalnak honnan lehetne?”
1078. (száll. portás) „Elkeserítő, hogy az érettségi után 3 évvel sem sikerült elhelyezkedni. Önállóan vagyok, szüleim tartanak el. Nem találok helyemet a világban.”

A véleményekből nagyon határozottan kirajzolódó kép, hogy valamit a pályakezdők első, gyakornoki, tapasztalatszerző elhelyezkedése érdekében kezdeményezni kellene. A szerzőpáros Lázár György – Székely Judit szakértői tanulmányában* arra a következtetésre jut, hogy a tartósan munkanélküliek számára a kidolgozott programokat nem célszerű módosítások nélkül a pályakezdőkre alkalmazni. Azt találták ugyanis vizsgálataik során, hogy a pályakezdők képzésben való részesítésére biztosított jelentős anyagi ráfordítások szinte alig eredményeztek javulást az elhelyezkedési esélyekben. A szerzők világosan érzékeltetik, hogy „...speciális eszközöket kell kidolgozni és széles körben alkalmazni. Ezek az új eszközök – a pályakezdők esetében a jelenlegi gyakorlattal ellentétben – nem átképzés-centrikusak kell hogy legyenek, hanem valamilyen támogatott munkavégzéshez kell kapcsolódnak, amelyek azokat segítik, akik tényleg munkába szeretnének állni, ab-

---

* Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Országos Munkaügyi Központ, Budapest, 1995. (29–30. oldal)

ban, hogy gyakorlatra, munka-tapasztalatokra tegyenek szert.” Vizsgálataink tapasztalatai hasonló konklúziókhöz vezettek. Elképzelhető egy, e célra szolgáló pályázattási rendszer, mely programokkal segítené a pályakezdet.

Az is kitűnt, hogy a fiatalok a képzéstől, átképzéstől nem idegenkednek, sőt attól sokat várnak. Mások pontosan látják, hogy ez csupán kitolja „valameddig” a problémákat. Ma még az a pozitívum, hogy kiütkeresésük az iskolázás, a tanulás irányába mutat.

4. Idősebb korosztályokhoz tartozók észrevételei

Az életkor az elhelyezkedés szempontjából egyre fontosabb tényező a munkaerőpiaci versenyben. Sokan fogalmazzák meg: „40 év felett nem, vagy alig lehet elhelyezkedni”. Ha ezeket az észrevételeket egybevetjük a pályakezdek azon általános véleményével, hogy őket, fiatalokat viszont tapasztalanságuk miatt utasítják el, úgy kitűnik, hogy gyakorlatilag csaknem mindenki kihull a rostán életkora miatt. E szűk sávban mozog tehát a munkáltatók igénye.

Az idősebbek „jobbnak” vélik a fiatalok pozícióit az elhelyezkedésre, mint amilyen az a valóságban. Természetesen jövőjük valóban a fiataloknak van, ha addig, amíg a gazdaság megélénkül és a munkaaajánlatok megjelennek, át tudják vészelní a következő éveket. Csak olyan programok ajánlhatóak azonban, amelyek valódi megoldásokat kínálnak.

Kissé egymásra mutogatnak ma a korosztályok. Különösen az idősebbek keserősége érhető tetten.

3009. (gépszerelő) „40 év felett férfi esetén semmi esély az elhelyezkedésre.”
4012. (vas- és fémip. fogl.) „Az életkor miatt más szakmára már nem lehet átképezni. Egyébként is a pályakezdek szeretik jobban, nem a középkorosztályokat, vagy pláne az idősebbeket.”
6033. (gyors- és gépíró) „Az én korosztályom már sehová sem kell. Az átképzést is azért vállaltam a saját költségemen, hogy talán könnyebben el tudok helyezkedni. Helyben csak az ismerősök tudnak elhelyezkedni. Rossz idegállapotban vagyok. Jövedelempótló támogatást nem kapok, mert árvaellátást kapok, mint özvegy.”

Az idősebbekhez, a középkorosztályokhoz tartozók elhelyezkedését gátolja szakképzettségük jellege is. Sokan azért nem tudnak elhelyezkedni, mert arra a szakképesítésre, amivel rendelkeznek, s amelyet a jellegzetes szocialista nagyiparban működtettek, egyszerűen nincs igény. Azok a vállalatok, ágazatok összeomlottak, megszűntek. Tapasztalatainkat megerősítik a

már hivatkozott Lázár György – Székely Judit tanulmány* információi: „Átlagot meghaladó elhelyezkedési mutatói mindkét nemnél a 30 év alattiaknak voltak, 35 év felett viszont fokozatosan csökken a foglalkoztatottá válás esélye. Ez – a munkáltatók idősebb korúak alkalmazásától való idegenkedésén kívül – azzal hozható összefüggésbe, hogy a nem piacképes szakképzettség inkább az idősebb (ezen belül is inkább a férfi) népességet sújtja.”

„Leszállás a pokolba” az alcíme annak a tanulmánynak, amelyről Alain Murcier „A fehérgallérosok kiárusítása” c. tanulmányában** ír az akkori időszűk korosztályok munkanélkülieinek kálváriájáról.

„...a korosabb francia szakmalkazottak számára állásuk elvesztése nem egyszerűen szakmai életük egy jelentéktelen epizódja, hanem gyakran valószínű tragédia. Életszívnvonaluk ugyan a legrosszabb esetben sem zuhan majd egy, az aktív keresők közé tartozó munkásénál alacsonyabbra. De, mutatis mutandis, a munkanélküliség sokkal érzékenyebben érinti őket szellemileg, erkölcsileg és társadalmilag, mint egy állástalan munkást. Elsősorban azért, mert mindeddig – ellentétben a többi dolgozóval – nem ismerték a létbizonytalanságot, és másodsorban, mert a társadalmi hierarchia magasabb fokairól zuhannak le.”

Íme egy 45 éves volt tisztviselő példája. „Jó családból való jogvégezett. 20 éves korában egy közepes textilvállalat főtitkára lett... 3 gyermeke van... nagy háza... villája... 404-es Peugeot-ja és nettó 3500 frank havi fizetése. A vállalatot elnyelik: szedheti a sátorfáját kb. 12 havi fizetésének megfelelő végkielégítéssel.

Mihez kezd? Az első három hónapban bizakodó. Meglátogat néhány 'nagy' embert, kártyapartnerei vagy vadásztársai közül. Nagy együttérzéssel fogadják, sóhajtoznak a nehéz idők felett és szapora 'kedves barátom'-okkal kísérik ki...

Az egyik végre megkéri, küldje el a rend kedvéért az életrajzát, van valami remény... Még egy hónapi várakozás, majd egy emlékeztető telefon. A harmadik hívásnál ismét egy hónappal később ezt hallja: 'Le vagyok sújtva, barátom, azt a vállalatot, ami nagyon megfelelt volna önnek, megvették az amerikaiak, az ember már nem úr a saját portáján stb.'

Öt elveszett hónap. A házastársi szemrehányások gyötrelmévé válnak. A nagyobb gyerekek, akiknek zsebpénzét csökkentik, kérdezzetnek: 'X. édesapja is 3 hét alatt talál új állást...'

Emberünk rádöbben, hogy 45 éves korában, életében először fejest kell ugrania az ismeretlenbe. Az apróhirdetéseket kezdi böngészni és próbálja

---

* Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Országos Munkaügyi Központ, Budapest, 1995. (9–10. oldal)

** Alain Murcier: A fehérgallérosok kiárusítása. A műszaki haladás problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967. (168–170. oldal)

kitapogatni a piacot. Mi mászt tehetne?... Tucatjával sokszorosítottja az élet-rajzát. Egyesek nem válaszolnak, mások visszaküldik az iratot piros ceruzával bekeretezve a kort, vagy valami sztereotíp válasszal. Végre jön a válasz. Az állás megfelelne, de ...-ba kellene költözni. Lehetetlen... A régi fizetésnél 25%-kal kevesebbet elfogadni az én koromban? A gyermekek iskoláztatásának terheivel? Nem... A tartalékok egyre jobban fogynak. Az önbizalom megcsappan, a nyugtalanság pár hónap után aggodalomná válik. Az asztalnál az arcok mogorvák. Csak egy hónapra mennek a tengerre, a nyár többi részére bérbeadják a villát. Egy napon, mert mindent meg kell kísérelni, bemegy Párizsba, hogy... nyilvántartásba vétesse magát. A fogadtatás részvevő, de nem valami biztató... Így múlt el kilenc hónap... Most már örülne, ha havi háromezer frankot kereshetne... Egy öreg barátja – vajon tényleg olyan önzetlen? – felajánlotta, hogy rész munkaidőben – heti 30 óra! – felveszi ügynöknek. A semminél jobb... Emberünk megpróbálja, hogy jó képet vágjon a dologhoz. 'Jó modorú' férfi. De egyedül van. Barátai nincsenek többé. Felesége agresszív, ahelyett, hogy mint mások ilyen esetben, segítene a családi szekeret a kátyúból kihúzni, s gépelést, orvosir-nokságot, luxuscikk-képviseletet, közvéleménykutató intézetek számára végzett felméréseket vállalna...

Arra sohasem tanították meg emberünket, hogy a létbizonytalanságot elviselje."

Hasonló életérzések között, de jóval kedvezőtlenebb anyagi kondíció mellett találjuk mintánkban a középkorosztályokhoz tartozó műszaki és más közép- és felsőfokú képzettségű szakembereket.

5. Női szempontok és tapasztalatok

Jellegzetesen kétféle panasszal lehet találkozni a leggyakrabban. A 40 év körüli és idősebb nők elmondják, hogy ha egy nő el akar helyezkedni, ma döntő tényező, hogy csinos és fiatal legyen.

A fiatal nők viszont azt panaszzolják, hogy kisgyermekes anyákra, pláne, ha több gyermeke van, sehol sem tartanak igényt. Különösen nagyon nehéz a gyermeket egyedül nevelő anyák helyzete.

6059. (kereskedő) „Elmúltam 30 éves, 3 gyermeket megszülettem, a munkáltatók sehol sem állnak velem szóba. A munkáltatók elsősorban nőknél a külsőt veszik figyelembe.”

4053. (könyvelő) „Egyedülálló nőnek gyerekkel nagyon nehéz elhelyezkednie.”

Egy Közép-Kelet-Európára kiterjedő vizsgálat* 1994-ben megállapítja, hogy Lengyelországban a munkáltatók ki is mondják, hogy a női jelentkezőktől elvárják, hogy fiatalok és vonzóak legyenek. Vizsgálati tapasztalataink arra utalnak, hogy ez Magyarországon sincs másként.

6. A mintában szereplő cigányok észrevételei

Szinte kivétel nélkül megállapítják a cigányetnikumhoz tartozók, hogy feltételezésük szerint azért nem tudnak elhelyezkedni, mert romák. Arról is szólnak, hogy a munkahelyeken ők voltak az elsők között az elbocsátások során. Többen reklamálják, hogy szakképzettséget szereztek ugyan, mégis utcára kerültek.

2004. (autószerelő) „Mindenáron el akarok helyezkedni, jó munkaerőnek tartottak. Származásom miatt nehéz az elhelyezkedés.”
1008. (nincs) „Származásomnál fogva hátrányos a helyzetem. Az elsők között bocsátották el. Kilátásom sincs új munkahelyre. Felépítettem az új házunkat és most el kell adni, nem tudjuk törleszteni az OTP-t. Ideges és ingerült vagyok a családommal. Sok helyre elmentem munkát keresni, mindenhol elküldtek.”
1007. (hímző) „Cigány származású vagyok és ez rengeteg hátránnyal jár. Bármilyen munkát elvállalnék, csak lenne. Sokat kilincselek, de hiába.”
2060. (nincs) „Alkalmi munkából élek, elhelyezkedni nem tudok, bár megszereztem a 8 általánost.”
4020. (nincs) „A dolgozni akaró cigányokat sem veszik fel, még a legpiszkosabb munkára sem. Különféle kifogásokat szoktak mondani, de a lényeg az, hogy cigány vagyok.”

Megállapítható az előítéletek működése és visszahatása. Bizonyos, hogy ezeken túl a képzettségi hiányosságok is, illetve a szakképzetteknél a szakma elavult jellege játszik szerepet az elhelyezkedési nehézségekben. A vélemények felhívják a figyelmet arra, hogy a cigányok számára a tényleges beilleszkedést és megélhetést biztosító programokra milyen nagy szükség van. Az eddigi programok tanulságait is hasznosítani kellene. „Egy olyan jelenségről is szót kell ejteni, amelynek léte mindenki előtt ismert, de rosszul értelmezett szeméremből eddig kevés szó esett róla. A megyei szakemberek, mint megoldatlan problémát jelezték, hogy a munkaadók je-

---

* Lásd: Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz: Az akadályok elhárítása. Stratégiák a tartós munkanélküliek támogatására. Egy szakértői csoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies, 1994. (17. oldal)

lentős hányada nem hajlandó cigány származású munkavállalókat alkalmazni (akiknek döntő többsége alacsony iskolázottságú), így a munkaügyi ki-
rendeltségek a vállalatokkal való jó kapcsolat megőrzése érdekében a ki-
közvetítésüket nem is erőltetik.

Úgy gondoljuk, hogy ez egy olyan probléma, amely túlnő a munkaerő-
piaci szervezet kompetenciáján. Olyan kérdés, amelyet őszintén és az ősz-
szes érintett fél (munkaadók, munkavállalók és cigányszervezetek képvise-
lői) bevonásával kellene megtárgyalni, s olyan eljárásokat, törvényi szabá-
lyozásokat keresni, amelyek csökkenthetnék az előítéletek hatását, s növel-
hetnék a cigány etnikumhoz tartozó munkát vállalni akaró népesség elhe-
lyezkedési esélyeit.”* Vizsgálati tapasztalataink megegyezők az idézett
megállapításokkal.

7. Képzettség – át- és továbbképzés

A válaszadók között népes csoportot alkottak a *szakképzetlenek és az
alacsony iskolázottságúak*. Igen jelentős tényező, hogy kevés kivételtől el-
tekintve, pontosan tisztában vannak a képzettség fontosságával. Megtálal-
ható motiváltságuk is, „ha megszólítják” őket, elérhető, hogy ismereteik fel-
újítását és továbbfejlesztését, mint elhelyezkedéshez fűződő igényt, teljesít-
sék. Közülük elsősorban a fiatalok szívesen tanulnának. Szavaikból érzékel-
hető, hogy tudatában vannak annak, hogy a tanulás a jövőjüket jelenti.

Néhány vélemény:

4017. (nincs) „Szakképzettség nélkül, két kiskorú gyerekkel nehéz munkát
találni.”
6005. (irodai fogl.) „Befolyásolja elhelyezkedésem, hogy nem vagyok
elég képzett.”
6052. (nincs) „Mivel csak 8 osztályom van, még segéd munkásnak sem
vesznek fel.”
6058. (nincs) „Alacsony iskolai végzettségem miatt sehol sem vesznek fel.”
6066. (nincs) „Elhelyezkedésem sikertelenségéhez nagyban hozzájárul,
hogy nincs szakképzettségem, 8 általánossal segéd munkás sem lehe-
tek. Optimista vagyok, nem adom fel, mindent megtennék.”
3048. (nincs) „Nem volt lehetőségem tanulni, így most nem tudok elhelyez-
kedni.”
2003. (nincs) „Szakmám nincs és tanulni sem szerettem.”

* Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Or-
szágos Munkaügyi Központ Budapest, 1995. (28. oldal)

2029. (nincs) „8 általános iskolai végzettséggel nem lehet elhelyezkedni, szeretnék tanulni és dolgozni.”
1028. (nincs) „Általános iskola után nem tudtam továbbtanulni, most szeretnék.”

A tudás, a tanulás felértékelődése a munkanélküliek körében fontos mozzanat. Ugyanis a tartósan munkanélküliek fiatalabb rétegei számára szinte ez az egyetlen kiút és átvezetés egy kedvezőbb munkaerőpiaci helyzetben való fellépéshez.

Az érettségizett szakképzetlenek helyzete is problematikus, de lényegében reményteljesebb.

1097. (nincs) „Szakképzettség nélkül csak nagyon rossz feltételekkel tudnék elhelyezkedni. Érettségi óta 3 év telt el, és egyre kisebb az esélyem a főiskolai felvételre is.”

A válaszadók között sajátos csoportot alkotnak azok, akik rendelkeznek szakképzettséggel, esetleg magasabb fokon is, de azzal helyben nem találnak munkát.

4010. (vill. szerelő) „Az én képzettségemmel B.-n nem tudok elhelyezkedni, minden olyan cég megszűnt ugyanis, ahol foglalkoztathatnának.”
4062. (mérnök) „Mindен időmet álláskereséssel töltöm, de a gépipari vállalatok itt megszűntek. A szakmámban nem tudok elhelyezkedni. Ezt a munkát nem vállalom, nem azért tanultam.”
5038. (eladó) „Egyszerűen nem tudok a szakmámban elhelyezkedni, pedig imádom a szakmámat.”

Jellegzetes vélemények:

„Ilyen iskolai eredménnyel ne tudjak elhelyezkedni?”

„Ilyen jó szakmával ne találjak munkát?”

„Ezért kár volt tanulni. Már mindent elvállalnék.”

Érzékelik az emberek szaktudásuk erodálódását, a versenyfutást az idővel, s e futásban sokan közülük semmit sem tudnak tenni. Olyan programokra várnak, mely elhelyezkedéshez vezet.

A tanfolyami továbbképzésekről

Sajátos csoportot alkotnak azok a válaszolók, akik már elvégeztek munkanélküliségük időszaka alatt valamilyen tanfolyamot és azok, akik éppen

most tanulnak. Utóbbiak bizakodóbbak. Akik átképzés után sem találtak munkát, bírálják az átképzési módszert és elkeseredettebbek, mint voltak, mert reményeikben csalatkoztak.

A többségre azonban az a jellemző, hogy „nem fért hozzá” munkanélkülisége alatt semmiféle értelmes célú át- vagy továbbképzéshez.

4062. (mérnök) „Szeretnék részt venni olyan átképző tanfolyamon, amelynek az elvégzése után *garantált* az álláshoz jutás.”

Lényegében ez az általános elvárás. Egyet lehet érteni a közép-kelet-európai tartós munkanélküliség vizsgálatával foglalkozó kutatás megállapításával, miszerint: „ha a foglalkoztatási lehetőségeket előzetesen nem mérték fel, akkor a képzés csak két munkanélküliség közötti átmeneti időszakká válik. Ha az átképzés után a munkanélküli nem talál munkát, akkor megvan a veszélye annak, hogy kiábránduljon az egész folyamatból.”*

A vizsgálat során tetten érhető ez az elfordulás, keserűség, kiábrándultság.

6010. (gépésztechn.) „Érettségi után, mint munkanélküli, elvégeztem egy tanfolyamot annak reményében, hogy el tudok helyezkedni. Sajnos mai napig munkanélküli maradtam.”

6024. (kereskedő) „Az átképzést nem tartom elfogadhatónak, mert nem segített az elhelyezkedésben.”

6027. (nincs) „Részt vettem állásskereső tréningen, amivel nem voltam elégedett. Talán a pályakezdőket segítheti, hogy megtanulják, hogyan kell telefonálni, önéletrajzot írni, megjelenni a munkahelyen...”

6033. (gyors- és gépíró) „Saját költségemen kellett részt vennem átképzésen. Nagy érvágás volt. Reméltem, megéri, de nem tudtam elhelyezkedni.”

6012. (növényterm.) „Az átképzést azért vállaltam, hogy elhelyezkedjek. Így, hogy nem sikerült, teljesen felesleges volt és pénzkidobás.”

6019. (kereskedő) „Rengeteg pénzt fordítanak átképzésre. Ezeket az összegeket inkább új munkahelyek létesítésére fordítanak.”

6011. (nincs) „A semmit sem nyújtó képzések helyett munkahelyeket kellene teremteni.”

6003. (mérnök) „A tanfolyamok általában fölöslegesek, a végzetek nem találnak munkát.”

6037. (nincs) „Az átképzési támogatást jobban kellene finanszírozzák.”

---

* Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz: Az akadályok elhárítása: Stratégiák a tartós munkanélküliek támogatására. Egy szakértői munkacsoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies 1994. (16. oldal)

4010. (vill. szer.) „Tanfolyamot végeztem, de nem segített az elhelyezkedésben.”
3059. (vonatvez.) „Átképzésben vettem részt magánalapon, 400 eFt-jába került a családnak, egy magas szintű számítástechnikai képzés. Ezen kívül testőr-kiképzésben is részt vettem, szintén önköltségesen 120 eFt-ért. Jelenleg egyik végzettséggel sem tudok elhelyezkedni.”
6045. (biológus) „Képezem magam, másoddiplomám az angol nyelv. Remélem, mint nyelvtanár el tudok helyezkedni.”
6049. (vonatvez.) „Levelező tagozaton végzem a technikusképzőt, remélem, hogy könnyebb lesz elhelyezkedni.”
6053. (gépkezelő) „A munkaügyi központ által szervezett tanfolyamon veszek részt, remélem, sikerül utána elhelyezkedni.”
2043. (assziszt.) „Érettségi után menedzserasszisztensi és középfokú angol nyelvtanfolyamot végeztem. Remélem, sikerül elhelyezkedni.”
2065. (vontatóvez.) „Kosárfonó, fűzbútorkészítő tanfolyamra jelentkeztem, még nem vettem fel.”
6035. (hegesztő) „Tanfolyamot végzek, remélem, utána el tudok helyezkedni.”
3022. (eladó) „A munkaügyi központ nagy segítséget adott a továbbtanuláshoz.”
3023. (nincs) „A munkaügyi központ semmi segítséget sem adott elhelyezkedésemhez.”
3033. (nincs) „Gimnázium után alapfokú számítástechnikai tanfolyamot végeztem és a munkaügyi központ 3 hetes álláskereső tréningjén is részt vettem.”

Nagyon komoly figyelmeztetést jelentenek az át- és továbbképzéshez fűződő elvárások. Nem szabad a tanulástól elvenni a kedvet azzal, hogy illúziókra épülő képzési programokat kínálunk. Vizsgálni kellene, mennyire autentikusak a magán-, illetve egyéb képzési vállalkozások. Igen gyakran sok pénzt fordítanak a munkanélküliek saját képzésükre. Ezek jó részének szakmai standardjait senki sem ellenőrzi.

Végig kell gondolni, melyek azok a képzési formák, amelyek észrevehetően és ténylegesen segítenek az elhelyezkedésben. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az elmúlt években nagy számban indult önismereti, személyiségfejlesztő, munkaerőpiaci tréning stb. tanfolyamok kevésbé segítik a tömeges problémák megoldását. A szövönők, esztergályosok stb. elhelyezkedésének nem ezek hiánya az akadálya. Fejlett piacgazdaságok módszereit és gyakorlatát nem szabad mechanikusan másolni. Teljesen egyetértünk a közép-ke-

let-európai régió tartós munkanélküliségének vizsgálata* alapján megfogalmazottakkal, miszerint:„„Vannak olyan területek – mint például a banki szolgáltatásokkal vagy környezettel kapcsolatos problémák –, amelyek újak a közép-kelet-európai kormányoknak, de ismertek a nyugati országok számára, és nincs akadálya átvenni a nyugati vagy kvázi-nyugati gyakorlatot és rendszert. Ez több oknál fogva is lehetetlen a tartós munkanélküliség esetében: először is meg kell kérdőjelezni a nyugati modellek hatékonyságát, ha olyan sok nyugati ország sikertelennek bizonyult a tartós munkanélküliség csökkentése terén. A nyugat-európai országok többségében foglalkoztatási válság van, tehát csak nagy *elővigyázatossággal* érdemes átvenni az európai modelleket.”

Főként azonban semmivel nem helyettesíthető a hazai helyzet elemzésére épülő hatékony stratégiák kialakítása. Feltehető a kérdés, lehet-e az adott gazdasági viszonyok között ilyen kialakítani. Szándékaink erre irányulnak, szerény modell-kísérletünkkel erre igyekszünk választ találni.

Szólni kell továbbá a jelenlegi oktatási szerkezet problémáiról is. Ugyanis a pályakezdők elhelyezkedésének egyik korlátja, hogy az iskolákból túl nagy számban kerülnek ki szakképzetlenek, ill. olyan szakképzettségűek, akikre a gazdaság eleve nem tart igényt.

Sem a képzés, sem az át- és továbbképzés nem támaszkodhat jelenleg a gazdaság megalapozott távlati igényeire. Ezért a képzés egy része a tartós munkanélküliség utánpótlását termeli.

A munkaügyi központoktól a munkanélküliek mindenestre állásajánlatot várnak. Ennek érdekében hajlandóak vállalni átképzést, vagy ideiglenesen képesítésüktől, szakmájuktól eltérő feladatokat is. A véleményekben a munkahelyteremtés az állam dolga. Az, hogy a munkaerőpiacon a munkahelyeket ma már a vállalkozók létesítik, kissé elhomályosul vagy még nem elég világos a munkaerőpiacról kiszorultak számára.

Sajátos élmények tükröződnek abban, hogy sokan elégedetlenek, sokan pedig dicsérik a munkaügyi központok által nyújtott segítséget. Biztos, hogy az igények jóval nagyobbak, mint amit a munkaügyi központok teljesíteni képesek. Ezért a civil szféra megerősítése a foglalkoztatás és a munkanélküliség problémáinak enyhítésében fontos feladat, ahogyan ezt Bagó József évek óta képviseli.**

---

* Marcia E. Greenberg – Stephen B. Heintz: Az akadályok elhárítása. Stratégiák a tartós munkanélküliek támogatására. Egy szakértői munkacsoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies, 1994. (9. oldal)

** Bagó József: Nonprofit szervezetek a munkanélküliség kezelésében. Budapest, 1991.

Nagyon érzékelhető mára a tartósan munkanélküliek körében egyfajta kompromisszumkészség. Bár találkoztunk néhány olyan nyilatkozóval, aki szakmájához, képzettségéhez ragaszkodni kíván, a válaszolók többsége azonban úgy nyilatkozik, hogy minden munkát megfogna, ha lenne.

A képzés- átképzés kérdéséről, mint aktív foglalkoztatáspolitikai eszközről, idézem a már hivatkozott Lázár György – Székely Judit által készült tanulmány* megállapításait:

„...A pályakezdőknél az átképzés dominál az aktív eszközök között; az aktív programokban való részvételük az esetek 80,2%-ában az átképzésben való részvételt jelentette, ez az arány a férfiaknál 76,3, a nőknél 83,9%(1) volt.”

„...Az iskolai végzettség alapján képzett csoportok szerinti megoszlás jellemzője, hogy a legnagyobb részarányt (az eszközökben részt vettek között) a szakmunkásképzőt végzetek teszik ki 36,5%-kal...”

A szerzők figyelembe ajánlják, hogy a munkaadókat kellene ösztönözni, támogatni a szükségletekkel megegyező betanító tanfolyamok indítására.

8. Betegek munka nélkül – a munkanélküliség betegítő hatásai és az alkoholizmus

Ebben a csoportban foglaljuk össze azoknak a munkanélkülieknek a problémáit, akik arról tettek említést, hogy egészségügyi állapotuk, vagy beteg hozzátartozójuk állapota milyen súlyossá teszi a munkanélküliség egyébként is nehéz helyzetét. Szólunk azokról is, akik úgy érzik, hogy a munkanélküliség tette őket beteggé. Végül egy jelentős probléma, mely szorosan összefügg a munkanélküli léttel is: az alkoholizmus.

A tartós munkanélküliek családjában is sokan jelzik a betegség megjelenését. Valóban felmerül a kérdés, melyet Lázár György – Székely Judit hivatkozott tanulmányában** megfogalmazott:

„Nehéz megítélni, hogy az egészségügyi okok miatt inaktívvá váltak magas (28%-os) aránya kifejezetten egyes rétegek átlagosnál rosszabb egészségügyi állapotának tulajdonítható-e (az alacsony végzettségűek itt is felülreprezentáltak), vagy ezt az 'eredményt' az is befolyásolja, hogy egyes csoportok kifejezetten törekednek a leszázalékolás, mint 'egyetlen járható út' mielőbbi elérésére.”

A mi tapasztalatainkkal is egybevág, hogy a leszázalékolás az egyetlen járható út sokak számára. A hivatkozott vizsgálatból az is kitűnt, hogy a

---

* Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Országos Munkaügyi Központ, Budapest, 1995. (19–20. oldal)

** Lázár György – Székely Judit: Tartós munkanélküliség és kezelése Magyarországon. Országos Munkaügyi Központ, Budapest, 1995. (15. oldal)

férfiak maradnak inkább munkanélküli és a nők menekülnek inkább inaktív státuszba. A járadékot kimerített 277 200 főből 17,4% volt inaktív. A férfiak 12%-a, a nők 25,6%-a.

Feltételezésünk szerint egyes rétegek az átlagosnál rosszabb egészségügyi állapotban vannak és körükben az alacsony végzettségűek is felülreprezentáltak.

4016. (nincs) „Akiének bármilyen egészségügyi problémája van, már nem is veszik fel, ha letagadjuk is, kiderül és azonnal elküldenek.”
4057. (technikus) „Jelenleg fiatalon megrokkant lányomat ápolom, ezzel jobban járok, mintha elhelyezkednék.”
6057. (nincs) „Gyermekemet egyedül nevelem, olyan betegsége van, amivel rendszeresen kezelésre kell vinni. Ezt nem veszik figyelembe és olyan munkahelyre küldenek, ahol ez összeegyeztethetetlen, pl. 3 műszak. Ettől idegileg én mentem tönkre.”
2023. (autószerelő) „50%-os munkaképesség-csökkenéssel nem tudok elhelyezkedni.”
2046. (számvitel) „50%-os rokkant vagyok, nincs olyan munkahely-ajánlat, ahol végzettségemnek és állapotomnak megfelelő feltételek mellett dolgozhatnék.”
2061. (fodrász) „Allergiás betegsége miatt a szakmámat nem tudom folytatni.”
2067. (nincs) „Felesége betegsége miatt nem tud dolgozni, mert ápolásra szorul.”
2068. (nincs) „Betegsége miatt fizikai munkát nem tudok ellátni.”
2063. (nincs) „Megromlott idegállapotom a pénztelenség gondjai miatt jelentkezett.”
2069. (állattartó) „A munkanélküliség annyira megviselt, hogy idegrendszeri problémák miatt le kellett szüneteltetni.”
4015. (üzemfenntartó) „Az értelmiségiek hosszú, kilátástalan munkanélkülisége alatt egyre inkább elvesztik a talajt és egyre többen leszünk alkoholistává.”
4021. (nincs) „Hajléktalan, alkalmi munkából él, amit keres, elissza.”
6002. (nincs) „A sikertelen elhelyezkedésben a magánéletem tönkrement, a túlzott alkoholfogyasztás is megjelent.”
6017. (vill. szer.) „Azért küldték el munkahelyéről, mert iszik. Nagyok a családi feszültségek is.”
6072. (nincs) „Italozó életmód befolyásolja, hogy nem tud elhelyezkedni.”
6074. (nincs) „Ittas állapotban ment munkát keresni és a segílyt is alkoholra és nem a gyerekeire fordította.”

3034. (eladó) „Italozásai miatt nem vették fel, ha mégis elhelyezkedik, hamar elküldik.”
3044. (lakatos) „Sokat iszik, emiatt házassága tönkrement, már a munkahelyén is sok problémája volt, mielőtt elküldték.”
3055. (vill. szer.) „Sokat és tartósan iszik, házassága tönkrement, felesége, gyermeke elhagyta.”
3062. (lakatos) „A felvevő nyilatkozata szerint mindkét szülő rendszeresen és sok alkoholt fogyaszt.”
2022. (varrónő) „Alkoholizmusa miatt nem tud elhelyezkedni és nem tud változtatni.”
2026. (nincs) „Egyre több alkoholt fogyaszt.”
2027. (könyvelő) „Elkeseredését alkoholba fojtja.”
2031. (autószerelő) „Jó szakmája van, el tudna helyezkedni, de azért nem tud, mert sokat iszik.”
2056. (nincs) „Állandó alkoholfogyasztása miatt munkahelyéről elküldték.”

Az alkoholistákra vonatkozó megjegyzések részben maguktól az illetőktől, részben családtagjaiktól, illetve a felvevő tapasztalataiból származnak. A példákban csak a bevallott, illetve az első pillanatra is látható eseteket jelezték.

1035. (autószerelő) „Mivel hajléktalan, nem adnak neki munkát.”
1029. (vez. szerelő) „Mivel menhelyen lakik és két éve nem dolgozik, nem talál munkát.”

A mintában nem nagy számban, de ilyen esetek is előfordultak, ezért úgy éreztük, szükséges jelezni az elhelyezkedés szempontjából halmozottan is megjelenő problémákat.

9. Stratégiák – remények és vágyak

A személyes vallomások arról tanúskodnak, hogy az egyéni és a realitásokat is figyelembe vevő vágyak és stratégiák, kiútkeresések meglehetősen szűk keretek között mozognak. Lássunk példákat!

4025. (nincs) „Mint varrónő, két gyerekekkel nem tudtam elhelyezkedni. Ápolási díjra mentem és édesanyámat ápolom.”
6012. (növényterm.) „Állást nem találtam, átképzést vállaltam, de azzal sem sikerült elhelyezkedni, csak pénzkidobás volt. Helyzetemet most könnyebben viselem, mert karitatív munkában veszek részt és sok örööm van benne. Jó dolog a másokon segítség. Jobban bírom benne, hogy előbb vagy utóbb szakképzettségemnek megfelelő munkát találok.”

Mint láttuk, volt olyan nyilatkozó, aki karitatív munkában vesz részt, hogy valami hasznosat csináljon, ha már nem dolgozhat. Ebből is kitűnik a tevékenység iránti igény, de egyéb megoldást is keresnek.

2041. (kőműves) „Külföldre készülök menni dolgozni.”

A családi feltételek által adott keretek átalakítása is stratégiai szerepet tölt be sokaknál. Kistelepüléseken olcsóbban tudnak élni, ahol kert van stb. Főként az idősebbek és gyermekesek körében jelent némi segítséget a kert, elsősorban a saját szükségletre való termelés szempontjából.

1013. (tgk. vezető) „Van egy kis kertünk, ott, ha ideges vagyok, megnyugszom.”

3052. (fonó) „Otthoni kerti munkával ellensúlyozom némileg a keresetkiesést.”

1087. (nincs) „Harmadik gyermekemet várom, így próbálom a munkanélküliséget kivédeni és a megélhetést biztosítani.”

1018. (nincs) „Szeretnék fazekasiskolába járni, hogy ha 150 eFt-ot a szüleim le tudnak tenni a helyért az oktatótanárnak.”

3047. (tetőfedő) „Várom, hogy elvigyenek katonának.”

2064. (nincs) „Önerőből elvégeztem a dajkaképzőt, remélem, ezzel el tudok helyezkedni.”

6023. (öntő) „Leszázalékoltatásom van folyamatban.”

A stratégiák tipikus vonása a kevésbé képzett fiataloknál (fiúknál) a katonaság mint áthidaló megoldás. Az idősebbeknél a leszázalékolás és a megtakarításokra, illetve értékeik eladására épülő túlélési kísérletek jellemzőek. Mindezekből kitűnik, hogy a tartósan munkanélküliek helyzete nemcsak szubjektív érzéseik, de tényleges helyzetük szerint is nagyon súlyos.

3017. (nincs) „Lakáscseréről gondolkozunk, az biztosítaná pár hónapra a megélhetést.”

4067. (könyvelő) „A lakást eladtuk, ebből élünk.”

3012. (gépszerelő) „A lakást kisebbre cseréljük.”

6042. (kőműves) „Lakóhelyet változtatok, mert itt a megyében nem találok munkát.”

Szomorú stratégia, hogy nagyobb lakásból kisebbbe költöznek, részben azért, hogy átmenetileg némi pénzhez jussanak, részben pedig abból a célból, hogy a rezsit el tudják viselni. Ezek és az ehhez hasonlóak a leépülés stratégiai. A családi összeköltözések mögött is hasonló kényszermegfonto-

lások húzódnak és a cserék során felszabaduló eszközökkel megpróbálják ideig-óráig a jövedelempótlást. Sokan nyilatkoztak úgy, hogy még be sem fejezett házukat lesznek kénytelenek eladni. Ezekből a példákból kitetszik, hogy milyen elemi csapásként jelent meg a munkanélküliség sokak életében, terveiket, megkezdett fejlesztési programjaikat kettévágva. Sokan megjegyzték, hogy házuk, lakásuk tatarozását halogatják, amire korábban pénzt gyűjtöttek, elköltötték, megélhetésre fordították stb.

Akadnak olyanok, akik lakhelyet változtattak, mert nem találtak elhelyezkedési lehetőséget. Ez a lépés azonban a magyar ház- és lakásviszonyok mellett csak egyedi megoldásnak számít.

2059. (elektroműszerész) „Vállalkozói ügyintéző tanfolyamot végzek, remélem, hogy ezzel el tudok helyezkedni.”

Sokak számára jelent kiutat, vagy legalábbis kiútkeresést a *vállalkozás*. Kiderül azonban az is, hogy már többen belebuktak ilyen kísérletbe, illetve sokan panaszoznak, hogy ami igazán hiányzik elképzelésük megvalósításához, az: a tőke.

5031. (nincs) „A család saját kereskedésben törí a fejét.”

2053. (nincs) „Vállalkozásba kezd.”

2054. (gyors- és gépiró) „Vállalkozói igazolványt vált.”

2070. (kádár) „Vállalkozást szeretne létrehozni.”

2080. (baromfitartó) „Családi vállalkozásba fogunk.”

1071. (közgazdász) „Egyéni vállalkozásba fogunk.”

2059. (elektroműszerész) „Vállalkozási ügyintézői és német nyelvtanfolyamot végzett, reméli, sikerülni fog vállalkozni.”

A válaszadók közül többen nyilatkoztak kudarcaikról.

2036. (nincs) „Vállalkozásom megszűnt és járadékra emiatt nem vagyok jogosult.”

6048. (lakatos) „Fuvarozó kisiparosként a vállalkozásom tönkrement, személyes ellátásban nem részesülök, új vállalkozáshoz nincs pénzem.”

4052. (techn.) „Tőke és protekció nélkül nem érdemes vállalkozni.”

4019. (vezeték-szer.) „Vidéken nincs pénzük az embereknek, emiatt szakmámban nem érdemes vállalkozóvá válni.”

1076. (mérnök) „Mérnök-közgazdász vagyok, szerettem volna vállalkozni, de nem tudok, mert etikusan Magyarországon nem lehet, és mert korábban építkezésbe kezdtem, most viszont a kölcsönt, a rezsit fizetni kell.”

A megjegyzésekből kitűnik, jól látják a vállalkozás nehézségeit. Ha nem kellene a kisvállalkozónak is teljes egzisztenciáját kockára tennie ahhoz, hogy elmozduljon a tartós munkanélküliség holtpontjáról, úgy többen próbálnának. Bizonyára olcsóbb megoldás lenne segíteni őket, mert még mindig több erkölcsi és anyagi előnnyel jár, mint munkanélkülieket „gyártani” belőlük. Végül is a vállalkozás maga a tapasztalatszerzés, tanulási folyamat a kisvállalkozó számára.

Áttekintve a példákat, a stratégiának alig nevezhető kiútkeresési kísérletek arra mutatnak, hogy a tartósan munkanélküliek nagyon magukra vannak hagyva és nagyon eszköztelenek. Kevés a valódi segítség számukra. A kiútkeresés példái azt is mutatják, hogy nagyon szűkös a kitorési lehetőség.

Gyakorlatilag inkább vágyak ezek, mint realitások, mert hiányoznak a mai magyar gazdaságban az egyszerű, megengedő feltételek (pl. adómentesség, kedvezőbb TB-kötelezettség az egészen kicsiny egységeknek).

A nagy világválságok idején Magyarországon is ismert volt pl. a házaló kereskedőknek az a nagyon tökeszegény rétege, amely egy bőrönddel, benne túvel, cérnával és más mindennapi közszükségleti cikkekkel járta a tanyákat, a városok utcáit. Ezek a kis egzisztenciák valahogyan talpon maradtak. Természetesen nem azt akarom mondani, hogy ma ezt kellene utánozni. De ez még mindig kedvezőbb volt, mintha tétlenségre kárhoztatva várakoznak. Az a tény ugyanis, hogy ha helyzetük javításában tevékeny részt vállalhatnak, tréningben maradnak a munkaerőpiacon. Növekszik élet- és piacismeretük.

Érthető, hogy a megkérdezettek között sokan voltak olyanok, akik igényelnék a *személyes aktivitást*. Természetesen ennek nem a vállalkozás lehet az egyetlen formája. Feltehető a kérdés, hogy a jelenlegi aktív eszközök segítik-e a tartósan munkanélküliek személyes részvételét és a partneri viszony kialakulását velük.

Tulajdonképpen ma még nem épültek ki intézményesen a munkanélküli ellátó rendszerben a tartósan munkanélküliek aktívabb rétegeit értelmes cselekvési lehetőséggel, perspektívával ellátó programok. Valójában közelebb kell vinni a megoldás eszközeit a munkanélküliek lakóhelyéhez és egyéni stratégiákat is bele kell tudni építeni a programokba. Teljesen egyértelmű, hogy minden segítségtől azt várják, hogy a végén akármilyen szerény, de mégis biztos egzisztencia, munka és kereset jelenjen meg számukra. Ezért hajlandóak áldozatot hozni, de csak biztos ígéretekkel lehet őket programokba bevonni. Néhány csalódáson ugyanis már sokan túl vannak.

10. A család biztos támasz – villámhárító – a munkanélküliség lecsapódása a családokban

Már az előző kérdésekhez fűzött észrevételekből is kitűnik a munkanélküliség és a család egymásra való hatásának kétféle természete. A munkanélkülivé vált felnőtt gyermekek közül sokan visszatérnek a szülőkhöz, városokból kisebb településekre, mivel úgy vélik, családi keretek között, ott olcsóbban átvészelik a munkanélküliség idejét. A családi támogatás a legfontosabb tényező a munkanélküliek életében, enélkül sokkal nehezebb, sőt esetenként nem is lehet a teljes lecsúszást elkerülni, a komoly nélkülözést enyhíteni. A család a legbiztosabb háttér, jóformán az egyetlen, amelyre a munkanélküli számíthat, és ez a beszámolókból egyértelműen kiderül. A munkanélküliek elszigetelődésükről, az emberi kapcsolatok meglazulásáról, a korábbi munkahelyi, hivatalos és baráti kapcsolatok szinte teljes összeomlásáról beszéltek. A teljes izoláció elkerülése érdekében az egyetlen tényező, amely a kedvezőtlen hatásokat enyhíti: a család.

A családdal foglalkozó megjegyzések másik csoportja a családi problémák szaporodásáról és a feszültségek megnövekedéséről szól, esetenként a családok felbomlási folyamatát erősíti fel a munkanélküliség. A válaszadók között is többen jelezték, a sok nélkülözés, idegeskedés tönkretette a házasságukat, s most válnak, vagy válni készülnek, esetleg már el is váltak.

A reménytelenség, a kiúttalanság, ha elhúzódó állapot, felőrli az emberi, baráti kapcsolatokat, szembeállítja egymással a családtagokat. Sok szülő jelezte, hogy ideges és türelmetlen gyermekeivel, igazságtalanul bánik környezetével.

A válaszolók példákat hoztak fel erre is, arra is. Alapvetőnek tűnik mégis a család védelmező, pozitív hatása. Ez a számosabb a példák között is. A családban lecsapódó problémák is arra mutatnak, hogy „végvár” jellegű a család szerepe a munkanélkülivé vált emberek számára. Az elhelyezkedésnek, egzisztenciához jutásnak még a reményétől is megfosztott emberek bezárkóznak, külvilági kapcsolataik minimalizálódnak.

Emberek, akik naponta munkába igyekeztek, közlekedtek, emberek között telt a napjuk, hatóságoknál ügyeiket intézték, vásároltak, most az előbbiektől megfosztva, az otthon falai között telnek napjaik és a munkakeresés megalázó procedúráját élik át munkáltatótól munkáltatóig. Fülleres gondjaik vannak, már nem tudnak a zsebükbe nyúlni és megvenni gyermekeiknek egy üdítőt vagy édességet.

Emberek, akik korábban többnyire kevés időt tölthettek családjukkal, most „rájuk szakadt” a család. Kivételt talán a nők képeznek, akik a háztartási és gyermeknevelési munkában saját maguk számára is több örömet találnak.

A családi kapcsolatokat nagy és újszerű hatások terhelik meg. A mostani felnőtt generáció elszokott már attól, hogy pl. szüleivel együtt éljen, hogy a napi élelmiszervásárlást sem tudja fedezni, hogy gyermekeinek ne tudja a legszerényebb kérését sem teljesíteni.

3031. (kőműves) „Már a szülőkkel élünk, így is a napi élelmiszere is alig jut, napi egy étkezés van nálunk.”
5009. (lakatos) „Egyedül álló férfi vagyok, alkalmi munkát vállalok, családomat már elvesztettem.”
1095. (targoncavez.) „Későn nősültem, a pénztelenség állandó konfliktusokat szült, így el is váltunk. A gyermekem után fizetem a kétezer forintot és alkalmi munkákból élek.”
1045. (nincs) „A munkanélküliség lezülleszti az embereket és az emberi kapcsolatokat. Másként néznek ránk.”
1021. (gépszerelő) „Óriási szerencse, hogy a szüleim élnek és egyelőre ők el tudnak tartani.”
2057. (csőszerező) „Elvált, egyedül élő vagyok, alkalmi munkából élek. Gyermekeim után nem fizetek tartásdíjat.”
2044. (eladó) „Munkanélküliségem nagyban hozzájárult válásunkhoz. Italozásba kezdtem.”
3040. (vill. szer.) „A családom nagyon sok segítséget kap szüleimtől, ők gazdálkodók.”
3038. (vill. szer.) „A munkanélküliség alatt a megélhetése a családnak nagyon nehéz. A szüleim segítségére szorulok.”
3015. (nincs) „A munkanélküliség borzalmas dolog, látom magam körül, milyen sok család bomlik szét.”
3005. (eladó) „A családom teljesen a szülők támogatására szorul, csak az a kérdés, hogy ők meddig bírják.”
3009. (gépszerelő) „A család helyzete nagyon korlátozott volt, a szülőknél lakunk, saját otthon teremtésére semmi remény.”
3003. (szövő) „A család egy jövedelemből, a családi pótlékból és a szülők segítségével él. Saját családi házunk van, de ki tudja, meddig, mivel csak az OTP törlesztés 8600 Ft havonta. 38 évesen lettem munkanélküli, lejártam a lábam munkáért, mindenütt öregnek tartanak, elutasítottak. 24 évet dolgoztam egy munkahelyen, ez ma nem elég.”
3001. (szakács) „A család jövőképe kilátástalan. Mindennapi anyagi gondokkal küzdünk. Az egyik gyerek katona, ha leszere, munkanélküli lesz ő is. Mindkét gyermekem családalapítás előtt állna, de erre jó ideig gondolni sem lehet.”
5020. (nincs) „Munkanélküliségem alatt váltam el, családi kapcsolataim nem jók.”

4061. (mérnök) „Ikerfiaim ősszel iskolába mennek, fogalmam sincs, hogy miből, hogyan oldom meg a költségeket. A segély lejártá után a jövedelempótló támogatással a család eddigi költségvetése teljesen felborul. Elkeserítőnek találom a helyzetet, hónapok óta munka után járok, de lassan segédmunkás helyet sem lehet találni.”
4027. (eladó) „Gyakorlatilag a szüleim tartanak el, mert a jövedelempótló támogatás semmire sem elég. Az idegeim teljesen tönkrementek, rengeteg a veszekedés otthon, tölünk teljesen független dolgok miatt állandó a feszültség.”
4003. (nincs) „Jelenleg a szüleim tartanak el a fiammal együtt.”
4002. (növényterm.) „Ez az egész úgy rossz, ahogy van. Mindketten segélyből élünk, szüleinknél lakunk és még szerencse, hogy a korábbi családtervezés nem jött be. Ebbe a világba gyereket szülni egyenlő a felelőtlenséggel.”

A munkanélküliek közül sokan olyan játszmákba kezdenek, mely abból áll, hogy bemennek a munkaügyi központba, a munkaközvetítőbe, ott kapnak – vagy nem kapnak – címet. Ha kapnak és odamennek, ott viszont kiténik, hogy már betelt, vagy más ok miatt a munkahely nincs meg számukra, úgy egyesek feldühödve hazamennek, és dühüket otthon reagálják le. Mások a kocsmába térnek be stb. Akikkel ez gyakran megesett, azok egy idő után úgy látják, hogy sehová sem érdemes menni, mert állás az nincs. Igaza van a már említett közép-kelet-európai tanulmánynak*, miszerint: „...A munkanélküliek racionális fogyasztók – és amikor a szolgáltatás nem ad segítséget, akkor nem fogják 'megvásárolni'. Ha azt akarjuk, hogy a munkanélküliek felkeressék az irodát és később is folyamatosan visszatérjenek oda, akkor a legjobb ösztönzési mód erre, hogy jó tapasztalatokat szerezzenek.”

11. Hogyan gondolkoznak a munkahelyteremtésről a munkanélküliek?

Bár az előző kérdések kapcsán is nagyon sok észrevétel hangzott el a munkanélküliség mint állapot elfogadhatatlanságáról, érdemes azokat a véleményeket is ismertetni, amelyekből kiténik, hogy mitől várják a munkanélküliség megszűnését, hogyan gondolkoznak a munkahelyteremtésről.

---

* Marcia E. Greenberg – Stephan B. Heintz: Az akadályok elhárítása. Stratégiák a tartós munkanélküliség támogatására. Egy szakértői munkacsoport tanulmánya Közép-Kelet-Európában. Institute for EastWest Studies, 1994. (19. oldal)

1055. (techn.) „Nem értem, miért nem találok munkát, mikor minden munkanapon 5-6 órát megyek és keresek helyet. A szüleim tartanak el és ez szomorú.”
1037. (asztalos) „Szakmában nem lehet elhelyezkedni. A külföldi piac elnyomja a lehetőségeket. Az állam miért nem tesz valamit a munkanélküliség ellen?”
6020. (gépszerelő) „Munkakeresés közben sok érdekes embert ismertem meg. A munkáltatóknál cetlikre írják a nevet és kidobják. Mi kellünk az országnak. Olcsóbb segélyt fizetni, mint munkahelyet létrehozni. Ha már munkahelyet nem adnak, a segély átalakulhatna nyugdíjjá.”
4070. (vill. szer.) „Munkanélküli család vagyunk, a feleségem és a fiam is munkanélküli. A fiam jelenleg a Munkaügyi Központ tanfolyamára jár, de ott sem kap munkát, ha elvégezte. A környéken olyan elképesztő a munkanélküliség, hogy szerintem az ország legsötétebb foltja. Villamos szakmákra egyáltalán nincs kereslet.”
4033. (könyvelő) „A munkanélküliségből nehéz kiutat találni, főleg egy faluban, ha csak megszűnnek, de nem születnek munkahelyek.”
4011. (nincs) „Túl sok munkahely szűnt meg a városban, újat nem hoztak létre. Az új vállalkozók főként fiatalokat vesznek fel, kevés pénzért.”
4041. (nincs) „Bármit csinálnék már, csak munkahelyem lenne.”
4013. (vízell. fogl.) „Kénytelen az ember bármilyen alkalmi munkát elvállalni, ha élni akar, vízügyis végzettséggel nem tudok elhelyezkedni.”
2038. (festő és mázó) „Alkalmi munkát vállal, nem is akar dolgozni.”
3001. (szakács) „A városban az utóbbi 5 évben megszűnt munkahelyek pótlására újak nem létesültek. A város vezetése nem foglalkozik azazal, hogy legyen munkahely.”
4010. (vill. szer.) „Szüleimmel élek. Édesanyám munkanélküli és semmiféle támogatást sem kap. Képesítéssel nem tudok munkát találni. Csiráját sem látom munkahelyteremtésnek.”

A megkérdezettek többségüket tekintve nem fogadják el a tartós munkanélküliséget. Reménytelennek és kiúttalannak látják helyzetüket ugyan, de megfogalmazzák: miért nem hoznak létre (hol az államnak címezve, hol a városi vezetőknek) új munkahelyeket.

A munkanélküliek többsége a vizsgált csoportból – eltekintve azoktól, akik a vállalkozás gondolatával foglalkoznak – munkahelyre vár!

Siralmasnak tartják, hogy munkahelyek csak megszűntek, és újak valójában alig jönnek létre.

12. Feketemunka – feketemunkáltatók

Egy kutatás során* a tartós munkanélküliek két egymással összefüggő alkalmazkodási útját próbálták felderíteni. Az egyik a munkavállalás, a másik a munkaerő-hasznosítás, az utóbbi tágabb értelmezésben. Mint megállapította a szerző: „...A figyelem előterében többnyire a munkanélküliek munkát kereső, munkavállalói stratégiái, a munkaerőpiaci visszaintegrálódási törekvései (vagy passzivitása) állnak. Azt tapasztaltuk azonban, hogy a tartós munkanélküliek munkaerőpiaci integrációs törekvései nem szűkíthetők le a meghirdetett és üresen álló álláshelyek iránti keresletükre. Munkaerő-hasznosításuk érdekében sokféle lépést tesznek, amelyek nemcsak kereseti lehetőségeket eredményeznek (feketén), hanem piaci bevételt (háztáji gazdálkodással, fusizással) vagy csereügyletet (pénz kizárásával), tehát bármilyen társadalmilag hasznos munkát. E tevékenységek közül néhány elvezethet a formális munkaerőpiaci integrációhoz is, például az önfoglalkoztató vagy családi vállalkozásig, a munkaviszony formalizálásáig.”

Egy másik, az új adórendszer bevezetéséhez fűződő vizsgálat** hasonlóan a túlélési taktikák számos elemét fedezte fel a házi hajvágástól a ruhák, cipők és mindenféle más javítás házilagos elvégzéséig. Ezek azonban többnyire megmaradnak egyéni, családi keretek között és az 1995-re már fellépő súlyos pénzhiányon keveset enyhítenek. Amennyiben e tevékenységek közösségszerveződéssel összekapcsolva és egymás közti cserékben is kibővülve tudatosan támogatást kapnának, segítenének a befelé fordulás, az izoláció oldásában. A vizsgálati műhelyünk egyikén (Hajdúböszörményben) a munkanélküli egyesület ilyen programot tervez a munkanélküliek számára: barkácsoló-javító munkákhoz műhelyt és eszközöket kínál, „nyitott ajtóval” várva a munkanélkülieket.

Ilyen és hasonló programok is beépülnek a tartós munkanélküliekkel kapcsolatos alapítványi tervezett gondozóprogramunkba.

1022. (könyvelő) „Sok helyen feketén akarnak dolgoztatni és ha ezt az ember nem vállalja, tovább nem is tárgyalnak. Sok megaláztatás éri az embert, ha munkanélkülivé válik.”

2041. (kőműves) „Szakmája a feketepiacon keresett, rokoni, ismerősi alapon tud dolgozni.”

* Simonyi Ágnes: Tartós munkanélküliek életvitele és munkaerő-hasznosítása. (Családi alkalmazkodási stratégiák és hiányuk) Munkaügyi Kutatóintézet, Budapest, 1994. (15. oldal)

** Dr. Gayer Gyuláné: Családok – stratégiák 1988–1989. Alkohológiai Füzetek 8. szám. Budapest, 1990. (88–125. oldal)

1058. (nincs) „Feketén dolgozik egy relaxásnál, de kihasználják. Munkahelyet szeretne.”
1014. (hentes) „Feketén akarnak dolgoztatni, napi 10-12 órát, éhbérért.”
1001. (hírközlés) „A vállalkozók kihasználják a munkanélküliséget, nevetéses összegért dolgoztatnak.”
3006. (eladó) „A létminimumért dolgoztatnak. Fiatal család vagyunk, a jövedelem nagy részét a lakás fenntartása viszi el.”
6040. (geológus) „Munkanélküliségem alatt sok munkaadóval ismerkedtem meg. Ahová az önéletrajzot fényképpel leadtam, semmit sem reagáltak.”
6039. (gépkezelő) „Sok időt töltök munkakereséssel, nem célom segélyből élni, a feketemunkára rákényszerülnek az emberek.”
4068. (növényterm.) „Amíg a vállalkozók csak úgy alkalmaznak embert, hogy nem jelentik be őket, addig a feketemunkát nem fogják felszámolni. Ne a munkanélkülieket figyeljék, hanem a munkaadókat!”
4049. (lakatos) „Nem a feketegazdasággal kell foglalkozni, hanem munkahelyteremtéssel és emberséges bérrel.”
4038. (techn.) „Faluban reménytelen munkát találni. Az utazás drága a munkaügyi központba is.”
4035. (gépi szer.) „Dolgozni szeretnék pénzért, 50-60 Ft-os órabért ajánlanak.”
4023. (szövedő) „Zsebből fizetnek, ha valaki reklamál, mehet. Főként fiatalokat vesznek fel, mert azok kénytelenek elfogadni a havi 6-8000 Ft-os jövedelmet is”
4001. (nincs) „A tartósan munkanélküli számára a munkahely nem választás kérdése. A feketemunkával, munkáltatóval való ellenszenve, ellenérdekeltsége dacára, ha nincs más és enni kell, el-elfogadja az alkalmi lehetőségeket. Nekik mindegy lenne, ha a fekete- vagy a fehér-gazdaság erősödne meg. Csak munkahely legyen és megélhetést biztosító bér.”

13. Helyi munkanélküli egyesületek véleménye (Dunaújváros, Hajdúböszörmény)

Végül néhány részlet két, a felvételben részt vevő munkanélküli egyesület vezetőjének összefoglalójából.

Dunaújváros:

„A megkérdezett tartós munkanélküliek közül volt, aki nem nyilatkozott, illetve nem adott választ a kérdések egy részére. A tapasztalat szerint olyan

családoknál fordult ez elő, ahol fényűző körülmények között élnek, vagy emberhez nem méltóan.

Az átlagjövedelemmel rendelkező családok mutattak csak hajlandóságot a kérdésekkel kapcsolatban, de sok esetben csak akkor, amikor megtudták, hogy a kérdések között nem szerepelnek azonosító adatok (név, lakcím). Az átlagjövedelem alatt 10-12 eFt egy főre eső átlagjövedelmet kell érteni. A városban élő emberek zömének a környező településen élő rokona, vagy telke van, ezáltal az élelmiszerkiadásokat csökkenteni tudják.

Volt olyan megkérdezett, aki elmondta, hogy a lakásfenntartással kapcsolatosan hátraléka van, amit jelzálog formájában terheltek a lakására, de határozottan megtiltotta e ténynek a kérdőíven való jelzését.

A megkérdezettek általában szégyellik a szegénységüket és megpróbálják titkolni, de félnek a megszorító intézkedések hatásától.

A munkanélkülivel bíró családok csökkenteni kényszerültek az egészséges táplálkozással kapcsolatos kiadásokat, amit már a tisztálkodás, az üdülés és a szórakozás területén korábban megtettek.

A családon belüli kapcsolatok nem egy esetben romlottak, sőt nőttek (válás) az idegi feszültség, a pénztelenség miatti problémák.”

Hajdúböszörmény:

„Felmérésünk során igyekeztünk a munkanélküliek valamennyi rétegéből megkérdezni egyéneket. Tagjaink közül is valamennyi réteg képviselteti magát.

Válaszukban szinte az egész életrajzukat, részletes életkörülményeiket ecsetelték. Ez a beszélgetés alkalmat adott arra, hogy nyíltan, őszintén és felszabadultan nyilatkozzanak mindenféle problémáikról. Egyesek még helyzetmegoldó lépésként is felfogták ezt a beszélgetést, bár ez nem az volt.

Összességében megállapítható, hogy a megkérdezett emberek családjai igen elenyésző legális bevételből élnek. Ezt kiegészítik alkalmi munkák végzésével, mely alkalmi munkalehetőséget viszont nyíltan nem fedték fel, csak félszavakból lehetett következtetni erre.”

IV. A 6 HELYSZÍNEEN ELINDULÓ GONDOZÓMUNKA PROGRAMJÁNAK VÁZLATA

Előfeltételek

1. A gondozómunka programját és elveit meg kell vitatni és meg kell állapodni ezekben a résztvevőkkel. Így:
  - a 6 helyszínen működő munkanélküli egyesület vezetőivel,
  - a 6 helyszínen működő önkormányzat vezetőivel,
  - a 6 helyszín szempontjából illetékes munkaügyi központtal,
  - a regionális gazdasági és mentálhigiénés intézményekkel, illetve szervezetekkel, beleértve a civil szervezeteket is,
  - a programban részt vevő szakértőkkel (oktatási, pénzügyi, népjóléti, agrárágazati, ipari, munkaügyi képviselőkkel).
2. Az előző megbeszélések alapján véglegesíthető programot meg kell ismertetni és meg kell vitatni a helyi tartósan munkanélküliek közül azokkal, akik a programban való részvételre önként vállalkoznak.
3. Felkészítő tanfolyamot kell szervezni – a 6 helyszínen – a feladattal megbízott, illetve a feladatban közreműködő szervezetek képviselői számára, így a munkanélküliek helyi egyesületei, esetleg önkormányzati, munkaügyi, civil szervezetek stb. képviselőit is bevonva.
A tanfolyam 1 hetes bentlakásos és ingyenes a résztvevők számára.

A program legfőbb elvei

1. A programban való részvétel önkéntes.
2. A program minden eleme egymásra épül, könnyen beláthatóan előnyös kell legyen a résztvevők számára.
3. A program minden eleme „*célkitűző*”, egyben perspektivikus a résztvevők számára.
4. A program egzisztencia-, munka- és *tevékenységcentrikus*. Aki végigcsinálja, minden lépéssel jusson több munkához, egzisztenciához.
5. A program tegye lehetővé a *cselekvő* részvételt, vagyis munkát, aktivitást kínáljon és várjon el a programban résztvevőktől.

6. Egyenrangú *partneri kapcsolatokra* épüljön, minden diszkrimináció kizárt, egyéni és csoportos szinten egyaránt.
7. A program kiterjed a tartósan munkanélküliekre, akik számára eddig nem sikerült a munkaügyi szervezetek segítségével munkához, egzisztenciához jutni.
8. A program egyidejűleg teljesít gazdasági, szociális és kulturális feladatokat.
9. Fontos elvnek tekintjük, hogy mindent, amit csak lehet, *helyileg oldjunk meg*, illetve biztosítsunk (képzés, továbbképzés, gazdasági tevékenység stb.).

A program által elérni kívánt célok (input-output)

1. A 6 településen a programhoz csatlakozó tartós munkanélküliek helyzetéről (életkor, egészségi állapot, iskolázottság, szakképzettség, szociális helyzet stb.) össze kell állítani a helyi programok emberi erőforrásainak „*inventárát*”.
2. Ennek alapján egyénileg ismerkedés, saját jövőjükre vonatkozó elképzelésekkel, csoportmunkával, de egyéni érdeklődés és érdekelttség alapján. Az egyéni célok és az ehhez szükséges lépések, erőfeszítések vállalásával kapcsolatos személy szerinti kvázi megállapodások (szerződések).
3. Elsődleges információk alapján képzett főbb csoportok kialakítása.
  - Életkor, egészségi állapot, szociális problémák miatt a tartós megoldás azok számára, akik a munkanélküli státuszból kiemelhetők és állandó jellegű szociális, egészségügyi stb. ellátórendszerbe és gondozásba kerülhetnek.
  - Alapfokú tudásszintek pótlására szorulók (akik nem végezték el az általános iskola 8 osztályát, vagy elvégezték ugyan, de elemi tárgyi tudás hiánya miatt nem képezhetők, viszont még fiatalok és egészségesek). Számukra a helyi általános iskolával való megállapodás alapján programok indítása a hiányok pótlására.
  - Szakmunkások, szakközépiskolai végzettségűek kétirányú továbbfejlesztő programja:
    - a) meglévő tudás korszerűsítése azon esetekben, ahol a szakma korszerű, reálisan a jövőbeni elhelyezkedés lehetőségét tartalmazza,
    - b) átképző jellegű képzés, mely feltételezi, hogy az eredeti szakma nem piacképes már most vagy a jövőben.
  - Felsőfokú végzettségűek érdeklődésének és tudásának inventára. Magának az egész programnak a kialakításában részvételük elsősorban a gazdasági és kulturális feladatok irányításában, alakításában (meglévő képzési csatornák megvalósításával).

- Gimnáziumi érettségizettek számára érdeklődésük inventára alapján munkába és képzésbe való becsatlakoztatás.
- Egyéb szakképzetlenek számára iskolai előképzettségűtől függően meglévő képzési csatornák és ajánlatok felkutatása és oda való csatlakoztatás, munkába való bevonásuk.

Alapítványunk kuratóriuma a helyi szakértői körrel (a helyi civil szervezetek képviselőivel) együttműködve kialakítják az egy-egy településen érvényes és lehetséges programot. Ez tartalmazza a szociális biztonság, a kulturális szint javítása, az iskolázottsági hiányok pótlása és az egzisztenciateremtés javításának programját.

4. Programunk kísérleti jellegű, így elképzelhető, hogy a program időtartamára feloldhatóak egyes szabályok, nevezetesen jövedelemszerzési lehetőségek munkanélküli, illetve szociális ellátásban részesülők számára.
5. A legfőbb kérdés, hogy milyen módon lehet kipróbálni egy ún. „félutas” állapot megvalósítását a program keretében. Ezen azt érjük, hogy az illetők félúton állnak a segélyezés, szociális, jövedelepótló támogatás stb. és a keresővé válás között. Félutas megoldások feltételét kellene kialakítani a kísérlet során. Sokak számára ugyanis nagyon hosszú ideig nem nyílik mód állásba kerülni, elhelyezkedni. Lehetővé kell tenni ún. félegzisztenciák működését a legkülönbözőbb formában.
6. A mai rendszer megítélésünk szerint túlságosan rigid. Vagy alkalmazott valaki – vagy munkanélküli jövedelmet élvez. Szinte kizárt a kettő között bármiféle átmenet. Pedig az élet ezt kívánná! Fel kellene tenni azt a kérdést, hogy ragaszkodunk-e a „tisza” formákhoz, vagyis valaki vagy segélyezett, vagy teljes jogú kereső. Úgy véljük, hogy a más területeken már bevált félutas megoldások mintájára a munkaügyi ágazatban is kereshetnénk új lehetőségeket az aktív munkaerőpiaci megoldások körében.

Gazdasági tevékenységek

1. A 6 munkanélküli egyesülethez telepítve és folytatva az előző évben már megkezdett, ugyane projektekben folyó gazdasági munkát, újra át kell világítani a település adott lehetőségeit és közigazdász szakértőink segítségével a helyi önkormányzatokkal és munkaügyi központokkal együttműködve kialakítani a továbblépés helyi feltételeit.
2. Biztosítani kell olyan alapelvek érvényesülését – amit a 6 projektnél eddig is követünk –, hogy az egyszerű és kicsiny gazdasági lépésekből kell kiindulni és lépésről lépésre kell biztosítani a projektek számára a szerves fejlődést.
3. Igyekeznünk kell biztosítani a több lábbon állást.

4. Igyekezni kell biztosítani a terület gazdasági sajátosságait, tradícióinak hasznosítását.
5. Igyekezni kell hasznosítani a tartós munkanélküliek személyi adottságai-
ból rendelkezésre álló emberi erőforrások ésszerű hasznosítását.
6. Olyan programokban lehet gondolkozni, példa jelleggel sorolva néhányat, mint

- a megnövekedett szegénység miatt nagyobb szerepet játszó különféle javító szolgáltatások szervezése,
- olyan helyi adottságok hasznosítása, mint idős polgárok háztáji és házi kerti területeinek megművelésében való közreműködés, továbbá termelvényeik piaci értékesítésének megszervezése stb.,
- szállítási tevékenység hiányainak pótlása (tüzelő házhoz szállítása, termény házhoz szállítása, kistermelők termelvényeinek piacra juttatásai, az értékesítésben való közreműködés, orvoshoz szállítás stb.),
- zöldség-gyümölcs aszalás megszervezése és értékesítése stb.

Természetesen minden helyszínen beható vizsgálat alapján lehet kialakítani a szükséges és lehetséges programokat.

Ezekbe lehetne bevonni rész munkaidővel és részjövendelmekkel (alkalmi jellegű módon) a tartós munkanélkülieket. Amennyiben egy-egy településen sikerül eredményesen működni valamilyen szakirányban, úgy az megadja a továbbfejlesztés lehetőségeit, bővítést, más csatlakozó szakterületek irányába való előbbre lépést.

Ezek a programok lennének hivatva megadni azt a minimális gazdasági bázist, amely lehetővé tenné:

- egyrészt a tartós munkanélküliek aktivitását,
- másrészt a bevételi forrást, amelyből számukra is bevételek keletkezhetnek.

Nagyon fontos elvünk, hogy *fokozatosság* és *szerves fejlődés* jellemezze ezen projektek tevékenységét. Mindez nonprofit elvű gazdasági tevékenységet jelent.

7. E programokhoz kuratóriumunk és szakértőink segítenek megtalálni a beszerzési-értékesítési kapcsolatokat, az ügynöki szisztéma kiépítését, a tevékenységek gazdasági elindítását és folyamatos segítségét, „tutorálását”.
8. Alapítványunk a tanfolyam előtt megbeszélést folytat valamennyi érdekelttel, a tanfolyamot megszervezi, a tanfolyamot követően biztosítja a folyamatos tutorálást, a szupervíziót, a monitorozást és a kapcsolati háló kiépítését.

A MINTÁRÓL

Az eredeti elképzelések szerint a mintában részt vevő 6 szervezet összesen 500 tartósan munkanélkülről vett volna fel adatokat az alábbi megoszlásban:

Miskolc:	100 fő
Hajdúböszörmény:	80 fő
Dunaújváros:	75 fő
Baja:	75 fő
Kunszentmiklós:	90 fő
Gyöngyös:	80 fő

Ebből városi 75 fő, város környéki 95 fő. Ténylegesen azonban Kunszentmiklós kevesebbet, összesen 23 személyről vett fel adatokat, Miskolc viszont némileg többet, 121-et vett fel és összesen 500 helyett 452 személyt kérdeztünk ki. A felvétel így némileg torzította a falusias jelleg rovására és a város javára a mintát.

A tartósan munkanélküliek száma 1995. júniusi adatok szerint Miskolcon 7786 fő volt, a munkanélküliek 65,9%-a. Hajdúböszörményben a tartósan munkanélküliek száma 1512, a munkanélküliek 67%-a. Dunaújvárosban a tartósan munkanélküliek száma 1625 fő, a munkanélküliek 63,5%-a. Baján a tartósan munkanélküliek száma 1120, a munkanélküliek 61,5%-a. Kunszentmiklóson a tartósan munkanélküliek száma 345 fő, a munkanélküliek 47,8%-a. Gyöngyösön a tartósan munkanélküliek száma 943 fő, a munkanélküliek 63,8%-a.

MELLÉKLET

Kérdőív a tartósan munkanélküliek vizsgálatához

Kérjük a kódkockákat üresen hagyni!

Körzetszám ..... Sorszám ..... Jelzet:.....

I. SZEMÉLYI ADATOK

1. Neme: *férfi (1) – nő (2)*
2. Születési éve: 19.....
3. Családi állapot: *nem házas (1) – házas (2) – özvegy (3) – elvált (4)*
- Jelenlegi családi állapotának kezdete: 19.....
4. Gyermekének száma: .....
5. Lakóhelye: ..... (*csak településnév*)
- Mióta lakik ezen a településen: 19.... óta
6. Legmagasabb iskolai végzettsége: *8 általános alatt (1) – 8 általános (2) – szakmunkásképző (3) – szakközépiskolai érettségi (4) – gimnáziumi érettségi (5) – főiskolai diploma (6) – egyetemi diploma (7)*
7. Szakkézettsége: .....
8. Munkanélkülisége kezdetének időpontja: 19..... hónap .....
9. Azelőtt volt-e már munkanélküli? – *nem (0) – igen, ... alkalommal*
10. Jelenleg részesül-e valamilyen szociális ellátásban? – *nem (1) – igen (2):*
- Ha igen, mi az (több válasz is lehet): – *jövedelempótló támogatás (1) – rendszeres szociális járadék (2) – munkanélküli segély (3) – pályakezdek munkanélküli segélye (4) – egyéb: ..... (5)*

II. CSALÁDI HÁTTÉR

11. Családi állása: – háztartásfő (egyedülálló) (1) – háztartásfő házas- vagy élettársa (2) – háztartásfő gyermeke (3) – háztartásfő unokája (4) – háztartásfő szülője (5) – háztartásfő nagyszülője (6) – egyéb rokon (7) – nem rokon (8)

12. Háztartás létszáma: ..... fő

13. A háztartás tagjainak adatai

	Családi állása a kérdezethez képest	Neme	Életkora	Aktivitása	Egészségi állapota
1.	1			2	
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					

Családi állás a kérdezethez képest: – maga a kérdezett (1) – házastársa (2) – gyermeke (3) – unokája (4) – szülője (5) – nagyszülője (6) – egyéb rokona (7) – nem rokona (8)

Neme: férfi (1) – nő (2)

Aktivitása: kereső, vállalkozó (1) – munkanélküli (2) – nyugdíjas (3) – rokkantnyugdíjas (4) – egyéb járadékos (5) – eltartott, ezen belül: – bölcsődés (6) – óvodás (7) – általános iskolás (8) – szakmunkásképzős (9) – szakközépiskolás (10) – gimnazista (11) – főiskolás (12) – egyetemista (13) – egyéb (14)

Egészségi állapot: – jó (1) – kielégítő (2) – tartós, súlyos betegségben szenved (3) – csökkent cselekvő- vagy munkaképességű (4)

14. A háztartás havi nettó jövedelme: ..... Ft
- **ebből:** kereső tevékenységből származó ..... Ft
- nyugdíj ..... Ft
- családi pótlék, GYES, GYED ..... Ft
- munkanélküli segély ..... Ft
- egyéb rendszeres szociális ellátás ..... Ft
- egyéb rendszeres bevételek ..... Ft
- nem rendszeres bevételek átlagosan ..... Ft
- mezőgazdasági tevékenységből
származó bevételek havi átlaga ..... Ft

15. A háztartás lakáshelyzete: – *saját tulajdonú családi ház (1) – saját tulajdonú lakás (2) – bérlakás (3) – albérlés (4) – szíveségi lakáshasználat (5) – intézeti háztartás (6) – egyéb: .....* (7)

A lakás (lakrész) szobaszáma: ..... (félszoba is befrandó) ,

A lakás komfortossága: *összkomfortos (1) – komfortos (2) – félkomfortos (3) – komfort nélküli (4) – szükséglakás (5) – egyéb: .....* (6)

16. Van-e folyamatban levő építkezésük? – *nincs (0) – van, elkészültsége.....* %

Ha igen, munkanélkülisége hogyan befolyásolta az építkezést? *leálltak (1) – lassítja (2) – nem befolyásolja (3) – gyorsítja (4)*

Változtatott-e lakóhelyet/lakást, mióta munkanélküli? – *nem (1) – igen (2) és pedig: .....*

Ha igen, lakáshelyzete: *romlott (1) – ugyanolyan (2) – javult (3)*

III. A KÉRDEZETRE VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

17. Utolsó munkanélkülisége előtti munkahelye: [megkérdezni, *helyben volt-e (1), vagy ingázott (2)*].....

Mi volt ott a munkaköre?

Mennyi időn át dolgozott? ..... év ..... hónap

18. Ezt megelőző főbb munkahelyei és munkakörei? [három válasz, ezeknél megkérdezni, *helyben volt-e (1), vagy ingázott (2)*]
- .....
- .....
- .....
19. Elégedett volt-e utolsó munkahelyével? – *egyáltalán nem (1) – inkább nem (2) – néha igen, néha nem (3) – elégedett volt (4) – nagyon elégedett volt (5)*
20. Miért lett munkanélküli? – *elbocsátották (1) – munkahelye megszűnt (2) – kilépett (3) – egyéb: .....*
.....(4)
21. Miért nem tudott elhelyezkedni? – *nincs végzettségének megfelelő munkahely (2) – egyáltalán nincs olyan munkahely, ahol dolgozhatna (2) – csak nagyon rossz feltételekkel tudna elhelyezkedni (3) – lett volna munkahely, de nem vették fel (4) – egyéb .....*
..... (5)
22. Mit gondol, el tud-e helyezkedni hamarosan?
– *nem (1) – igen, végzettségének megfelelően (2) – igen, valamilyen más munkakörben (3) – igen, de rossz feltételekkel (4)*
23. Részt vett-e valamilyen tanfolyamon, átképzésen munkanélkülisége alatt? – *nem (1) – igen, befejezte (2) – igen, abbahagyta (3) – igen, még mindig jár (4)*
Nevezetesen:: .....
.....
- Ki szervezte és finanszírozta a tanfolyamot:
– *önállóan kereste és maga fizette (1) – a munkaügyi központ szervezte, és ingyenes volt (2) – a munkaügyi központ szervezte, de fizetni kellett (3) – civil szervezet szervezte és ingyenes volt (4) – civil szervezet szervezte, de fizetni kellett (5) – egyéb:.....*
.....(6)

24. Munkanélkülisége ideje alatt próbálkozott-e valamilyen vállalkozással? – *nem (1) – igen (2)*
 Ha igen, mi volt az, és mi lett az eredménye?
 .....
 .....
 Mennyi ideig tartott a vállalkozás?..... hónap
25. Munkanélkülisége időszakában fordult-e, és kapott-e tényleges segítséget
- a családtól .....
  - a rokonoktól .....
  - barátoktól, ismerősöktől .....
  - önkormányzattól .....
  - egyháztól .....
  - egyesülettől, társadalmi szervezettől, alapítványtól .....
  - munkaügyi központtól .....
  - családsegítő központtól .....
  - másoktól, éspedig:.....
- nem fordult (0) – fordult, de nem akartak segíteni (1)
 – fordult, de nem tudtak segíteni (2) – fordult, és néha segítettek (3) – fordult, és nagy segítséget kapott (4)*
26. Ön szerint befolyásolja-e az életkor az elhelyezkedés sikerességét? – *nem (1) – igen (2)*
 Ha igen, hány éves kor felett nehéz elhelyezkedni?
 ..... év felett
27. Szokott-e pénzt kölcsönkérni?
- családtagtól .....
  - rokonoktól .....
  - barátoktól, ismerősöktől .....
  - egyéb helyről, éspedig.....
- soha (0) – ritkán (1) – sokszor (2) – rendszeresen (3)*

28. Munkanélkülisége óta alkalmaz-e valamiféle takarékoskodási módszereket
- az étkezés területén: .....
  - ruházkodás területén: .....
  - szórakozás, szabadidőtöltés területén: .....
  - közlekedés területén: .....
- nem (0) – igen (1)*
29. Le kellett-e mondania, amióta munkanélküli
- az egészséges táplálkozásról .....
  - gyermek taníttatásáról .....
  - egészségük ápolásáról .....
  - üdülésről .....
  - élvezeti cikkekről .....
  - eddigi szórakozási lehetőségeikről .....
  - egyébről:.....
- nem (0) – részlegesen (1) – teljesen (2)*
30. Fogyaszt-e alkoholt? – *soha (1) – ritkán (2) – alkalmoszerűen (3) – rendszeresen, de mérsékelten (4) – rendszeresen sokat (5)*
31. Változott-e alkoholfogyasztása a munkanélkülisége óta?
 – *nem változott (1) – kevesebb alkoholt fogyaszt (2) – több alkoholt fogyaszt (3)*
32. Megnőttek-e a családi feszültségek munkanélkülisége óta? – *nem (1) – csökkentek (2) – megnőttek (3)*
33. Befolyásolta-e munkanélkülisége a személyes kapcsolatait
- a szűk családon belül .....
  - rokonságon belül .....
  - baráti körén belül .....
  - egyéb kapcsolatain belül .....
- nem befolyásolta (0) – a kapcsolatok romlottak (1) – a kapcsolatok javultak (2)*

34. Mivel tölt el legtöbb időt naponta (több válasz adható)
- házon belüli munka (1) - házon kívüli munka (2) - kertészkedés (3) - munkakeresés (4) - családi kapcsolattartás (5) - televíziózás (6) - olvasás (7) - egyéb szórakozás (8) - unatkozás (9) - egyéb: ..... (10)
35. Melyik állítást tartja leginkább magára érvényesnek?
- A munkanélküliség rossz dolog, és semmiféle jó oldala nincs. (1)
  - A munkanélküliség rossz dolog, de vannak bizonyos jó oldalai is. (2)
  - A munkanélküliség jó dolog, de vannak bizonyos rossz oldalai is. (3)
  - A munkanélküliség jó dolog, és semmiféle rossz oldala nincs. (4)

Körzetszám: ..... Sorszám: ..... Jelzet:.....

IV. Röviden mondja el a munkanélküliségével kapcsolatos tapasztalatait, véleményét, illetve azt, amit e témában még fontosnak tart!

SUMMARY

This study sums up the results of a survey carried out by our foundation in 6 settlements. The aim of the survey was to find out the composition and mode of life settlements (cities and towns).

The majority, more than 60% of the unemployed are permanently without a job. No speedy change, or amelioration is to be expected, because, with the collapse of the former socialist large scale industry and agrarian co-operatives, there is simply not enough opportunity for work. The workforce absorption capacity of the new small enterprises is so far very limited. The number of medium and large enterprises is also insignificant, consequently their demand for labour is fairly moderate. Concisely put, for people, who where employed all their life up to now, there is simply neither any job, nor any individual chance for work.

Our survey was initiated not only with purpose to explore the existing situation. We wish to make an experimental try-out of a new active method at the labour-market. The detailed description of the method is to be found in Chapter IV., its short description figures at the end of this summary.

The First Chapter informs about the spreading and the size of permanent unemployment in Hungary. It contains data wich can be compared with those of the other countries in the Central European region and information on similar problems in the highly developed market economies.

The study treats permanent unemployment as one of the global problems of our world. It raises the question: What does permanent unemployment mean for the human society and how grave its consequences are for the society?

As an answer to the problem, the study refers to the White Book of the European Community, which offers an optimistic outlook and plans to create 15 Million new jobs. The study deals further with the definition of permanent unemployment, as well as with the methods of its treatment in Hungary and abroad, including the training continuous-, and re-training of the unemployed.

In Chapter II we offer information on the survey itself. First we describe the method of sample selection. After that we report on the former co-operation between our foundation and the organisation of unemployed in the 6 „sample-towns”, and on our initiatives in the establishment of small economic projects.

We report about the aim of the project, in accordance of wich, following the survey we have started a complex experimental program of care in the 6 towns.

The paper also displays the results of the survey, including the data we collected, the tables drawn up with the data, their evaluation and the conclusions drawn.

First, the main demographic data (gender, age, nationality, family status, number of children, size of household, education, domicile, etc.) of the 458 persons questioned, are analysed.

We study working conditions preceding unemployment. We also report about the main events of the unemployment period. So for instance: Has the unemployed participated in any course, how does he/she use his/her time, have his/her family relations changed; did he/she have to give up anything and if yes, what, because of the unemployment etc.?

We analyse the income level of the unemployed as related to family status, educational level etc.

The comparative data of the 6 settlements highlight the individual characteristics of each settlement.

Chapter III of the study contains a summary of the subjective „remarks“ given by the interviewees on the last page of the questionnaire.

The lesson to be learned from the above listed material is that the pre-unemployment life of most of the interviewees was characterised by modest, but consolidated living conditions. Today, especially the conditions of the families with the lowest education level are very grave. They are aware of it themselves. They consider their own life to be without prospect, because of the lack of adequate training.

Of the 458 individuals figuring in the survey, only 85% had the chance for a re-education course. The majority of those participating in some form of training declared it to be of no use for them in seeking employment.

The most important support for the unemployed people is their family. Some had to sell their house, or apartment, and are living together with their parents. Others exchanged their flat for a smaller one, in order to be able to survive. The tensions within the families have grown, and human relations have deteriorated.

The interviewees relate in dramatic concise phrases how grave their life has become, what permanent unemployment means for them. Their reserves, if any, have run out, now the education of the children, even the daily food constitute a serious problem.

Finally Chapter IV contains the programme of care. Its outline is given below.

The outline of the welfare work in the 6 premises

I. Preconditions.

1. The programme and principles of the welfare work have to be discussed with those concerned.
2. Preparatory courses have to be organised at the 6 sites for the representatives of the organisations in charge of, or participating in the task.

II. The main principles of the programme.

1. Participation in the programme is voluntary.
2. The individual elements of the programme are built on one another, their advantages are easy to be understood for the participants.
3. Each element of the programme is to have a „purpose”, as well as a perspective for the participant.
4. The programme is existence-, work-, and activity-centred. Whoever completes it should get nearer with every step to a chance or work or livelihood.
5. The programme should enable the participant to play an *active* part in it, i.e. it should require work, expect activity from its participants.
6. It should be built on the principle of equal partners, excluding any discrimination in the individual or group relations.
7. The programme extends to the permanent unemployed, for whom the public organizations were unable to assure work or an acceptable existence. The programme fulfils economic, social and cultural missions at the same time.
8. An important principle for us is to try to solve and organise everything (training, re-education, economic activities) locally.

III. The input-output aims of the programme.

1. An „inventory” of the available local programmes, human resources should be made while tracing the conditions (age, health status, unemployed or permanently schooling, professional status, social standing), joining the programme.
2. Based on the above, the individual aims, and its corollary steps and efforts have to be traced and included in an agreement, or contract.
3. The main groups formed on the basis of primary formation:
  - Those who can be lifted from the permanent unemployed status and transferred to the general social-, health- etc. care system because of their age, health status or social problems.

- Those in need of a completion of basic studies (i.e. who did not complete the 8 years of elementary education, or completed it, but because of the lack of elementary knowledge can not be educated further, but are young and healthy): to be offered a programme on the basis of an agreement with the local elementary school, for completing their education.
- A twofold development programme for skilled workers and those with secondary education: a) bringing their knowledge up-to-date, in cases of modern professions, and can assure realistically a job in the future, b) re-education in cases when the skill will not be sought after in the labour market any more in the future.
- Individuals with higher education: an inventory of their knowledge and fields of interest, as well as the possibilities of involving them in the whole of the local programme. Their participation is expected in the direction and formation of the economic, and cultural programmes (with the utilisation of the existing educational channels).
- For those with secondary education (secondary grammar school): offers to join appropriate courses based on the inventory of their fields of interest.
- For other unskilled, depending on the level of their schooling: search for appropriate educational or formation channels.

4. Definition of midway solutions during the experiment.

In our opinion the present system is rigid. An individual is either employed or receives unemployment support.

In our opinion a midway solution would be appropriate for those, who stand in the midway between social support and becoming economically active.

Therefore we suggest a transition possibility.

IV. Economic activities.

1. In building on the 6 settlements existing unemployed organisations and continuing last year's economic activities in the existing projects, a repeated evaluation of the possibilities offered by the given settlement is being made. Then with the help of our economic experts a new structure for getting further ahead is developed in close co-operation with the local authorities and work-centres.
2. The basic principles – the ones followed up to now by the 6 projects – must get continuously across: we have to go ahead step by step, and have to ensure thus the development of the projects.
3. The work has always to stand on more than one leg.

4. The possible types of programme are as follows:

- organising and offering repair services, because of the increasing poverty,
- taking local opportunities, for instance participation in the cultivation of gardens and fields owned by the elderly, marketing their products,
- offering transport, where it is scarce (winter fuel supplies, other goods, cooperation in transporting to and selling at the neighbouring towns market the products of the local people,
- helping the organisation of fruit and vegetable desiccation and marketing their products.

All the initiatives, the ones listed above and others, have to be based on real local needs, and conditions.

The permanently unemployed as part-time workers should also be involved in these types of initiatives (on an incidental basis).

One of our main principles is gradualism and organic development. The unemployed people's involvement too, should be governed by them.